

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Kamilės Trifanovaitės,
II kurso, Europos Sąjungos verslo teisės,
magistro studijų šakos studentė

**Magistro baigiamasis darbas
Valstybės imunitetas civiliniame procese**

Darbo vadovas - habil. dr. Vytautas Nekrošius

Recenzentė: doc. dr. Vīgita Vėbraitė

Vilnius

2019

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. VALSTYBĖS IMUNITETO SAMPRATA.....	5
1.1. Absolutus imunitetas.....	7
1.2. Ribotas imunitetas.....	8
1.3. Valstybės imuniteto reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisėje.....	10
2. VALSTYBĖS IMUNITETO ATSIKAKYMAS.....	13
2.1. Valstybės imuniteto atsisakymo samprata	13
2.2. Valstybės imuniteto atsisakymo būdai.....	15
2.3. Valstybės imuniteto atsisakymo reglamentavimas.....	17
3. GALIMOS IŠIMTYS CIVILINIAME PROCESU	20
3.1. Komeracinė išimtis.....	20
3.1.1. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie <i>acta jure gestionis</i>	22
3.1.2. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie <i>acta jure imperii</i>	27
3.2. Darbo santykių išimtis.....	29
3.2.1. Skirtingi darbo santykių išimties taikymo modeliai.....	31
3.2.2. Kriterijai, padedantys nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčuose.....	33
3.3. Nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimtis.....	35
4. IŠVADOS.....	38
5. LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	39
6. SANTRAUKA	43
7. SUMMARY.....	44

IVADAS

Magistrinio darbo aktualumas. Civilinio proceso teisė siekia užtikrinti, kad šalių ginčai būtų sprendžiami sąžiningai, ekonomiškai, operatyviai bei teisingai. Dažniausiai šios šalys būna privatūs arba juridiniai asmenys – Lietuvos ir užsienio piliečiai, kurie turi teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos teismus dėl pilietybės klausimo bei turi tokias pats civilines teises kaip ir Lietuvos Respublikos privatūs arba juridiniai asmenys. Užsienio valstybės taip yra laikomos bylos šalimi, tačiau šiuolaikinė teisė aiškina, kad tokios valstybės turi būti lygiateisis subjektas. Aišku, valstybė kaip civilinio proceso subjektas vis dar išlieka specifinis juridinis asmuo, kuriam yra būdingi tam tikri būdingi požymiai. Vienas iš jų – suverenitetas, kuriam iš esmės galioja lygiateisiškumo principas. Būtent suverenitetas ir yra laikomas imuniteto doktrinos pagrindu.

Teisės teorijoje imunitetas skirstomas į dvi skirtingas kryptis – absoliutų ir ribotą imunitetą, tačiau besikeičiantis ekonominis valstybių bendradarbiavimas bei suaktyvėjusi tarptautinė prekyba tarp valstybių paskatino lanksčiau atsižvelgti į valstybės imuniteto principą. Tai tik įrodo, kad valstybės imunitetas yra susiformavęs kaip tarptautinės teisės paprotys, dėl jo reglamentavimo nėra iki šiol sutarta, o tai kelia nemažai problemų nacionaliniams arba vietos teismams. Būtent tai lemia nevienodos teismų praktikos egzistavimą, taip pat sukelia diskusijas ir nesutarimus tarp teisės mokslininkų, jo norminis reglamentavimas ir praktinis taikymas tiek užsienio valstybių teisėje, tiek Lietuvos teisinėje sistemoje yra nepakankamai nuosekliai aprašytas. Todėl, būtent dėl vis dažniau kylančių problemų valstybės imuniteto kaip tarptautinio civilinio proceso instituto, ypač dėl išimčių, kylančių iš valstybės imuniteto sukelia vis didesnę tiek užsienio teisės, tiek Lietuvos teisės mokslininkų susidomėjimą. Išsami ir visapusiška valstybės imuniteto kaip tarptautinės teisės kategorijos analizė buvo atlikta 2016 m. apgintoje J. Zaleskio disertacijoje „Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai“¹, kurioje išsamiai tirtas valstybės imuniteto kaip teisės egzistavimas, taip pat ypatingai plati analizė buvo atlikta 2017 m. Neringos Gaubienės disertacijoje „Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese“² bei kiek anksčiau apgintoje Simonos Selelionytės – Drukteinienės disertacija Mykolo Romerio universitete tema „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos

¹ ZALESKIS, J. Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

² GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.

tendencijos“. Taip reikšmingi yra Kristinos Balevičienės³ straipsniai, paskelbti žurnale „Jurisprudencija“, analizuojantys riboto valstybės imuniteto doktriną bei subjektus, kurie turi teisę naudotis valstybės imuniteto suteikiama apsauga.⁴

Tačiau, nors ir yra padidėjęs teisės mokslininkų susidomėjimas, reikėtų pabrėžti, kad būtent tokia straipsnių ir autorių nuomonių gausa tik dar labiau iškelia valstybės imuniteto instituto problemas bei sukelia daugiau klausimų. Todėl šiame darbe bus analizuojama valstybės imunitetas civiliniame procese, jo atsisakymo galimybės bei išimtys iš valstybės imuniteto.

Tyrimo objektas – iš tarptautinės teisės sistemos kilusios ir pagal prigimtį bei paskirtį nenuosekliai nacionalinio ir tarptautinio civilinio proceso teisės sistemose plėtojamos valstybės imuniteto kategorijos doktrininė samprata ir jos kaita tarptautiniame civiliniame procese bei galimų išimčių civiliniame procese analizavimas.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra išnagrinėti valstybės imunitetą, kaip tarptautinės teisės papročio instituciją. Būtent tuo siekiama išsiaiškinti šios temos problematika Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktikoje, ištirti ir įvertinti civilinio proceso teisės bei valstybės imuniteto doktrinos įgyvendinimą teismų praktikoje ir jos reglamentuojančias teisės normas. Taip pat nustatyti ir teisiškai įvertinti egzistuojančias valstybės imuniteto išimtis, išanalizuoti jų taikymo problematiką.

Darbo uždaviniai. Tam, kad būtų pasiektas šio magistrinio baigiamojo darbo tikslas, reikia išsikelti šiuos darbo uždavinius:

1) išanalizuoti valstybės imuniteto institutą tarptautiniame civiliniame procese, visapusiškai ir išsamiai atskleisti valstybės imuniteto sampratą, o būtent paaiškinti ir patikslinti praktiškai vartojamą valstybės imuniteto sąvoką teisės moksle.

2) pateikti valstybės imuniteto atsisakymo sampratą, pateikti šios sampratos interpretacijos problematiką civiliniame procese.

3) išanalizuoti valstybės imuniteto išimčių susiformavimo ir taikymo problematiką tarptautiniame civiliniame procese. Tai yra, įvertinti komercinės, darbo bei deliktų išimties taikymo apimtį, identifikuoti skirtingų valstybių teismų praktikose suformuotus kriterijus.

Darbo metodai. Analizuojant valstybės imuniteto institutą, šiame magistro

³ BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. Jurisprudencija, 2004, t. 58(50); BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. Jurisprudencija, 2005, t. 78(70);

⁴ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

baigiamajame darbe yra taikomi šie metodai:

1. *Dokumentų analizės metodas* – juo siekiama analizuoti ir ištirti šiame darbe panaudotus šaltinius: tarptautines sutartis, nacionalinius ir užsienio valstybių teisės aktus, Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktiką, įvairių šalių teisės mokslininkų darbus.

2. *Lyginamasis metodas* - šis metodas naudotas siekiant palyginti tarpusavyje nacionalinės ir tarptautinės teisės šaltinius, skirtingas mokslines idėjas bei skirtingų valstybių teismų praktiką.

3. *Loginis – analitinis metodas* – šiuo metodu buvo atlikta tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės aktų, teismų praktikos, mokslinės literatūros analizė.

4. *Istorinis metodas* – šis metodas buvo taikomas tam, kad padėtų išanalizuoti ir įsigilinti į valstybės imuniteto kilmę ir evoliuciją. Tokiu būdu buvo siekiama paaiškinti pagrindinius šio instituto principus, taip pat ištirti daugelio metų valstybės imuniteto taikymo praktikai, jos pokyčiams bei tai nulėmusias priežastis. Šiuo metodu buvo bandoma išsiaiškinti valstybės imuniteto raida nuo absolutizmo laikotarpio iki šių dienų.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, išvados.

Pirmąją darbo dalį sudaro trys potemės. Pirmoji potemė skirta absoliutaus valstybės imuniteto doktrinai. Antroji potemė aiškina perėjimą nuo absoliutaus valstybės imuniteto doktrinos link riboto absoliutaus imuniteto doktrinos. Trečioji potemė skirta išsiaiškinti valstybės imuniteto reglamentavimą Lietuvos Respublikos teisėje.

Antrąją darbo dalį taip pat sudaro trys potemės. Pirmoji potemė yra skirta išsiaiškinti valstybės imuniteto atsisakymo sampratą. Antroji potemė aiškina valstybės imuniteto reglamentavimą. Trečioji potemė skirta išsiaiškinti valstybės imuniteto atsisakymo būdus.

Trečioji darbo dalis yra sudaryta iš trijų potemių ir yra skirta išsiaiškinti apie komercinės, darbo ir nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimtis. Pirmojoje potemėje aiškinama apie komercines išimtis. Ši potemė yra suskaldyta į dvi dalis, kuri išplečia komercinių išimčių aiškinimą. Antroji potemė skirta darbo santykių išimtims. Šioje potemėje siekiama išsiaiškinti darbo išimčių taikymo modelius ir kokie kriterijai yra taikomi valstybei, norint pritaikyti šią išimtį. Trečiojoje potemėje aiškinama apie nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimtis.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalba.

I. VALSTYBĖS IMUNITETO SAMPRATA

Kaip jau minėta valstybė, kaip ir Lietuvos bei užsienio privatūs ir juridiniai asmenys gali būti bylos šalimi, todėl imuniteto doktrina yra neatsiejama valstybės, kaip civilinių santykių subjekto dalis.⁵ Tarptautinėje teisėje valstybės imunitetas yra laikomas paprotinės teisės doktrina. Tai yra, šiai doktrinai taikomos paprotinės teisės normos, pagal kurias valstybė gali pareikalauti tam tikros laisvės nuo kitos valstybės jurisdikcijos. Kalbant apskritai apie valstybės imuniteto sampratą reikėtų panagrinėti šio instituto raidą ir jos doktrininės ištakas – nuo absoliutizmo laikotarpio iki šių dienų. Paties valstybės imuniteto samprata pradėjo formuotis jau romėnų teisės laikais. Būtent ši teisė suformulavo tam tikras taisykles, kurios tapo imuniteto doktrinos teoriniu pagrindu:

- Lygus lygiam neturi valdžios (*par in parem non habet imperium*);
- Lygus lygiam neturi įgaliojimų (*par in parem non habet potestas*);
- Lygus lygiam neturi jurisdikcijos (*par in parem non habet jurisdictionem*).⁶

Šios taisyklės ilgainiui padėjo susiformuoti absoliutaus imuniteto doktrinai. Kaip pavyzdį galima pateikti 1849 m. *Lambège et Pujol*⁷ bylą, kurioje buvo pasinaudota viena iš šių taisyklių - *par in parem non habet jurisdictionem*. Būtent šioje byloje jis buvo panaudotas kaip absoliutaus imuniteto doktrinos pagrindas.

Visgi pagrindinės taisyklės pradėjo formuotis tik nuo devyniolikto amžiaus skirtingų valstybių teismų praktikos. Ypatingai reikšminga yra *The Schooner Exchange v. McFaddon* byla⁸, kuri yra ne tik absoliutaus valstybės imuniteto doktrinos pirmtakė, bet ir apskritai turėjo didžiulę įtaką pačiam institutui. Todėl galima manyti, jog susiformavusi devyniolikto amžiaus atskirų valstybių teismų praktika sustiprino ir pačios valstybės imuniteto doktrinos institutą. Tačiau XX amžiaus antroje pusėje valstybės pradėjo taikyti kiek kitokią valstybės imuniteto doktriną – riboto, arba santykinio valstybės imuniteto doktriną. Tokios doktrinos taikymą lėmė valstybių nacionalinės teisės pokyčiai – valstybės atsisakė valstybės imuniteto savo valstybės vidaus civiliniuose santykiuose, o vėliau ir

⁵ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V., Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 587.

⁶ *Ibid*;

⁷ Gaukrodger, D. (2010) Foreign State Immunity and Foreign Government Controlled Investors. OECD Working Papers on International Investment, 2010/2, OECD Publishing [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.oecd.org/corporate/mne/WP-2010_2.pdf >

⁸ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1812 m. vasario 24 d. sprendimas *The Schooner Exchange v. Mc. Faddon* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/>>

buvo pripažinta, kad valstybė civiliniuose santykiuose dalyvauja tokiais pat lygiai pagrindai kaip ir kiti civilinių santykių subjektai. Taigi, todėl galima būtų skirti du atskirus valstybės imuniteto periodus – absoliutizmo laikotarpio bei su XX a. pradžia siejamo periodo, kuomet valstybės narės pradėjo taikyti kiek kitokį imunitetą, atsižvelgdamos į tai, jog plėtėsi tarptautinė prekyba. Absoliutizmo laikotarpiu buvo taikoma valstybės imuniteto samprata, kuri reiškė, kad privatūs arba juridiniai asmenys negali pateikti ieškinio užsienio valstybei, arba jos institucijoms, o XX a. pradžioje pradėta taikyti riboto, arba teisės teorijoje minima kaip suverenaus imuniteto samprata.⁹

Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje valstybės imunitetas apima šias keturias sritis:

- Užsienio valstybės galiojimą. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1. 23 straipsnį, valstybės civilinis teismus nustatomas pagal jos, o ne užsienio valstybės teisę. Šiame straipsnyje ypatingas dėmesys skiriamas valstybės kaip civilinės teisės subjekto, kuris naudojasi lygiai tokiomis pat teisėmis kaip ir kiti civilinių santykių subjektai.¹⁰ Būtent Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.36 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad valstybė, savivaldybė ir jų institucijos yra civilinių santykių dalyviai lygiais pagrindais kaip ir kiti šių santykių dalyviai.¹¹

- Užsienio valstybės teismų jurisdikciją – tokiu atveju negalima pareikšti negalima pateikti ieškinio užsienio valstybei be jos kompetentingų institucijų sutikimo. (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 791 str.);¹²

- Laikinas apsaugos priemonės – kai užsienio valstybei negalima taikyti laikinųjų apsaugos priemonių be jos kompetentingų institucijų sutikimo. (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 791 str.);¹³

- Priverstinį užsienio valstybių sprendimą – be šios valstybės kompetentingų institucijų sutikimo jai negali būti taikomos priverstinės teismų sprendimų vykdymo priemonės. (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 791 str.);¹⁴

⁹ Toleikytė N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, p. 170, [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: </>

¹⁰ Valentinas Mikelėnas, Alfonsas Vileita, Algirdas Taminskas. „LR civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Asmenys, Vilnius: Justitia, 2002, p. 109.

¹¹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. LR civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, Vilnius: Justitia, 2002, p. 101.

¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios, 2002 Nr. IX-743

¹³ *Ibid*;

¹⁴ *Ibid* 12;

Paskutinių šių trijų sričių imunitetas vadinamas jurisdikciniu, arba teisiniu ir šioms yra taikomos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normos.¹⁵ Tiesa, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 790 – 792 straipsniai įtvirtina diplomatinio imuniteto doktriną, kad šis imunitetas nėra taikomas valstybėms, o privatiems asmenims – diplomatams ir jų šeimos nariams. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nėra įtvirtinta riboto imuniteto doktrina, tačiau pripažinta teismų praktika įrodė, kad pagal Lietuvos nacionalinę teisę vyrauja riboto, arba suverenaus imuniteto doktrina.

1.1. Absolutus imunitetas

Tarptautinėje teisėje aiškinama, kad valstybės yra nepriklausomos ir teisiškai lygios. Tai atspindi vieną iš romėnų teisėje suformuluotų taisyklių – lygus lygiam neturi valdžios (lot. *par in parem non habet imperium*). Tai reiškė, kad jokia kita valstybė negali vykdyti jurisdikcijos kitoje valstybėje be šios sutikimo. Istorijoje, o ypač absoliutizmo laikotarpiu valstybės, arba karalystės valdovas buvo tapatinamas su pačia valstybe. Šiuo laikotarpiu ypač kūrėsi valstybės ir imperijos, todėl valstybės imuniteto doktrinos atsiradimas yra siejama su absoliutaus imuniteto doktrinos atsiradimu. Paties valstybės imuniteto doktrina gimė, kai buvo bandoma išspręsti tvyrančia įtampą tarp dviejų tarptautinių teisės reikalavimų – suverenios valstybių lygybė ir konkrečios valstybės teritorinės jurisdikcijos. Pati imuniteto doktrina vystėsi palaipsniui, ilgą laiką buvo laikoma valstybės suverenitetu, o teisinę formą įgijo *The Schooner Exchange v. McFaddon* byloje.¹⁶ Tai pirmoji byla, kurioje buvo pradėta nagrinėti ne tik absoliutaus, bet apskritai ir valstybės imuniteto doktrinos sampratos. Tad galima pabrėžti, kad valstybės imuniteto doktrinos istorija bei raida yra puikiai aprašyta tarptautinės teisės dokumentuose. Jau anksčiau minėtoje *The Schooner Exchange v. McFaddon* byloje buvo nagrinėjama valstybės imuniteto doktrina Šioje byloje Vyriausiasis teisėjas Marshal patenkino Prancūzijos imperatoriaus ieškinį dėl laivo, kuris Prancūzijos karinio jūrų laivyno buvo pagautas ir laikomas kaip karinis jūrų laivas, gražinimo. Marshal pabrėžė, kad suverenitetas pasižymi valstybių lygybe, nepriklausomybe ir orumu, todėl tam tikros valstybės jurisdikcija yra privaloma tik jos teritorijoje. Atsižvelgiant į tai, suvereni valstybė turi aiškiai išreikšti

¹⁵ *Ibid* 5, p. 587.

¹⁶ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1812 m. vasario 24 d. sprendimas *The Schooner Exchange v. Mc. Faddon* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/>>

valstybės imuniteto atsisakymą, kad būtų taikoma kitos valstybės jurisdikcija¹⁷.

Iš esmės absoliutus imunitetas reiškė, kad valstybės naudojosi imunitetu prieš užsienio teismus dėl bet kurio klausimo. Tai yra, valstybės negalėjo be jokio jos pačios sutikimo būti atsakovu prieš kitą užsienio valstybę. Aišku, kai kurių teisės mokslininkų nuomone, tokio kaip absoliutaus imuniteto doktrinos niekada ir nebuvo, kadangi visada buvo galimybė, kad valstybei būti iškeltas ieškinys su jos sutikimu. Be to, visada buvo aišku, kad valstybė turi teisę naudotis imunitetu už veiklą vykdančią suverenias valdžios funkcijas. Absoliutus imuniteto doktrina iš esmės aiškino, kad suverenitetas arba suvereni valstybė yra visiškai apsaugota nuo teismo proceso nacionaliniuose teismuose ir nesvarbu kokios rūšies arba kokios teisinės prigimties yra teisminiai procesai. Iš esmės, absoliutaus imuniteto doktrina buvo pripažinta tame amžiuje, kai skirtumas tarp suverenių valdžios ir nesuverenių veiklų buvo mažesnis. XIX – amžiuje valstybės funkcijos buvo sudarytos iš tradicinių sferų – įstatymų leidžiamosios, įstatymų vykdomosios bei nacionalinės gynybos. Tad valstybių elgesys dalyvaujant politiniuose buvo laikoma suverenios veiklos sinonimu, užsienio valstybės galėjo naudotis imunitetu visose veiklose, įskaitant ir komercinę¹⁸.

Tačiau, auganti valstybių veikla ekonominiuose santykiuose paskatino absoliutaus imuniteto pasikeitimą bei pripažino riboto valstybės imunitetą, taip siekdamas aktyviai dalyvauti verslo ir ekonominiuose santykiuose.¹⁹ Aišku, svarbu paminėti, kad toks staigus pasikeitimas nebuvo vien tik revoliucinis proveržis tarptautinės teisės teorijoje, bet kartu valstybės imuniteto doktrinos samprata keitėsi palaipsniui kiekvienos atskiros valstybės teismų praktikoje.

1.2. Ribotas imunitetas

Riboto imuniteto doktrina pradėta taikyti XX – amžiaus pradžioje. Tiesa, kai kurie autoriai riboto imuniteto doktrinos pradžią sieja su Antruoju Pasaulinio karo pabaiga, kuomet įvyko dauguma valstybių nacionalinių teisės pokyčių²⁰ Kaip jau minėta, perėjimas

¹⁷ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 53.

¹⁸ YANG, X. State Immunity in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 8.

¹⁹ *Ibid* 17, p.32;

²⁰ Toleikytė N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, p. 170, [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/kamil/Downloads/1249-%23%23default.genres.article%23%23-741-0-10-19700101%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/kamil/Downloads/1249-%23%23default.genres.article%23%23-741-0-10-19700101%20(2).pdf)>.

nuo absoliutaus imuniteto doktrinos iki ribotos imuniteto doktrinos nebuvo staigus, o pats supratimas dėl valstybės imuniteto buvo paliktas valstybės nacionaliniams teismams, kurie iš esmės padėjo suformuoti kiek kitokį valstybės imuniteto supratimą. Vieni pirmųjų pradėję taikyti riboto imuniteto doktrina buvo Belgijos bei Italijos teismai. *Ray v. Duruty*²¹ byloje buvo sprendžiamas guano krovinių gabenimo klausimas į Ostendės uostą. Iš esmės, šioje byloje buvo atskleistas tik riboto imuniteto turinys, o pati doktrina buvo sutvirtinta 1903 m. *Compagnie des chemins de fer Liégeois Limbourgeois* bylos sprendime, kurioje Belgijos kasacinis teismas pasisakė, kad komercinė sandorio prigimtis yra pripažintas kriterijus, nulemiantis valstybės imuniteto ribojimą. Belgijos kasacinis teismas taip pat pridūrė, kad ieškovas padavė į teismą Olandijos vyriausybę dėl sutarties, kuria buvo susitarta išplėsti geležinkelio stoties infrastruktūrą, pažeidimo Olandijoje. Teismas šioje byloje pasisakė, kad, kai valstybė veikė ne kaip suverenas, įgyvendindamas viešąsias funkcijas, o kaip privatus subjektas santykiuose, reguliuojamuose privatinės teisės normų. Tokiu atveju valstybė negali naudotis imunitetu, kadangi kompetencija nagrinėti šiuos ginčus teismui atsirado dėl komercinio pobūdžio sandorio prigimties²².

1963 m. Vokietijos konstitucinis teismas *Empire of Iran*²³ byloje priėmė vieną reikšmingiausių sprendimų, susijusių su valstybės imuniteto taikymu. Šioje byloje buvo iškeltas ir sprendžiamas klausimas dėl žalos atlyginimo už šildymo sistemos remonto darbus. Vokietijos Konstitucinis teismas šioje byloje pripažino valstybės imuniteto kaip tarptautinio papročio reikšmę tarptautinėje teisėje bei įtvirtino ir riboto valstybės imuniteto doktrinos egzistavimą. Svarbu paminėti ir tai, kad šioje byloje teismas nagrinėjo įvairių šalių praktiką bei ypatingą dėmesį skyrė jose suformuluotoms taisyklėms. Pačioje byloje Teismas iš esmės suformulavo esminius riboto valstybės imuniteto kriterijus. Visų pirma, šiame sprendime buvo nubrėžta tam tikra riba tarp valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimo (lot. *acta jure imperii*) ir valstybės veiksmų komercinės ar privatinės teisės reguliuojamoje srityje (lot. *acta jure gestionis*). Antra, Vokietijos konstitucinis teismas pasakė, kad valstybės veiksmai turi būti kvalifikuojami į viešosios valdžios veiksmus arba privačius remiantis nacionalinės teisės reikalavimais. Valstybės veikla viešosios teisės reglamentuojamoje srityje (lot. *acta jure imperii*) reiškia, kad valstybė yra suvereni savo vidaus reikalų tvarkytoja. Tuo tarpu valstybės veikla privatinės teisės reglamentuojamoje

²¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 13.

²² *Ibid.*, p.14

²³ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>

sirtyje pripažįstama, kad valstybė veikia tokiais pat pagrindais kaip ir kiti civilinių santykių subjektai. Todėl tokiu atveju valstybė negali naudotis imunitetu – šiuo atveju valstybė gali išreikšti norą atsisakyti valstybės imuniteto²⁴.

Kaip jau anksčiau minėta, perėjimas nuo absoliutaus iki riboto imuniteto doktrinos nebuvo staigus, o tai buvo suformuota įvairių valstybių nacionalinių teismų praktikose. Tai davė pagrindą daugumai valstybių išreikšti nuomonę dėl valstybės imuniteto klausimo ir 1972 m. buvo pasirašyta Bazelio Konvencija dėl valstybės imuniteto, kurios Lietuva iki šiol nėra ratifikavusi. Šioje Konvencijoje yra nustatyti minimalūs standartai, taip pat šioje Konvencijoje buvo apibrėžta valstybės imuniteto samprata. Tiesa, pati Konvencija įtvirtina labiau riboto imuniteto doktriną, taip nustatydamą, kad valstybė negali remtis imunitetu, jei vietos teismai atlieka veiklą valstybėje, reglamentuojama privatinės teisės²⁵.

Kiek vėliau, 2004 metais, Jungtinių Tautų Organizacija kodifikavo tam tikras valstybės ir jos turto imuniteto Jungtinių Tautų Konvencijoje dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų. Šios Konvencijos 5 straipsnis nurodo, kad „valstybė naudojasi imunitetu savo atžvilgiu ir kitos valstybės teismuose“. Tai reiškia, kad užsienio valstybė negali būti patraukta atsakovu kitos šalies teismuose. Todėl jau šios Konvencijos 6 straipsnis teigia, kad privalo užtikrinti, jog jos teismai taip pat laikytųsi ktos valstybės turto imuniteto. Taip pat prieš kitos valstybės negali būti imtasi vykdomųjų veiksmų.²⁶

1.3. Valstybės imuniteto reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisėje

Svarbu paminėti, kad Lietuvos Respublikos teisėje ilgą laiką vyravo absoliutizmo imuniteto doktrina, kadangi Sovietų Sąjungoje riboto imuniteto doktrina nebuvo pripažįstama riboto imuniteto doktrina. Kaip įrodymą galima pateikti 1964 m. redakcijos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau - LR CPK) 479 straipsnio 1 dalį, kuri nustatė, kad pareikšti ieškinį užsienio valstybei, užtikrinti ieškinį ir nukreipti išieškojimą į užsienio valstybės turta, esantį Lietuvos Respublikoje, galima tik kompetentingai atitinkamos užsienio valstybės institucijos sutikimu.²⁷ Tačiau 1998 m. sausio 5 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje, priimtoje civilinėje byloje V.

²⁴ *Ibid* 23.

²⁵ Toleikytė N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, p. 172, [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/kamil/Downloads/1249-%23%23default.genres.article%23%23-741-0-10-19700101%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/kamil/Downloads/1249-%23%23default.genres.article%23%23-741-0-10-19700101%20(2).pdf)>.

²⁶ *Ibid*.

²⁷ BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija*, 2004, t. 58(50), p.141.

*Stukonis prieš JAV ambasadą*²⁸, įtvirtino riboto valstybės imuniteto principą. Tuo pačiu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad vadovaujantis istoriniu teisės aiškinimo principu, būtina atsižvelgti į pasikeitusias Lietuvos visuomenės gyvenimo ir valstybės funkcionavimo politines, ekonomines, socialines bei kitokias sąlygas, todėl Lietuva turi atsisakyti pasenusios absoliutaus valstybės imuniteto doktrinos ir, kaip dauguma pasaulio valstybių jau padarė, pereiti prie riboto valstybės imuniteto doktrinos. Lietuvoje taip pat teismų sprendimų pagalba buvo įtvirtinta riboto valstybės imuniteto doktrina, pakeičianti LR CPK 479 str. 1 d. normą, kuri nustato, kad pareikšti ieškinį užsienio valstybei, užtikrinti ieškinį ir nukreipti išieškojimą į užsienio valstybės turtą, esantį Lietuvos Respublikoje, gali būti leidžiama tik tai kompetentingų atitinkamos užsienio valstybės institucijų sutikimu. Pirmasis LAT sprendimas, kuriame buvo pritaikyta riboto imuniteto doktrina, buvo priimtas 1998 m. sausio 5 d., kasacine tvarka išnagrinėjus civilinę bylą pagal V. S. kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo teisėjos 1997 m. birželio 3 d. nutarties. Teismas šioje byloje pasisakė, kad, atsižvelgiant į visuomenės ir valstybės ekonominio, politinio ir socialinio funkcionavimo pasikeitimus, vertinant, aiškinant ir taikant teisės aktus, priimtus iki 1990 m. kovo 11 d., t. y. aiškinant ir taikant LR CPK 479 str. 1 d., privalu atsižvelgti į istorines šios normos atsiradimo sąlygas. Svarbu paminėti, kad ši minėta norma faktiškai atkartojo 1961 m. gruodžio 8 d. TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų civilinio proceso įstatymų pagrindų 61 str., kuris įtvirtina absoliutų valstybės imuniteto principą. Teismas pažymėjo, kad dauguma užsienio valstybių jau XX a. pradžioje atsisakė absoliutaus valstybės imuniteto doktrinos. Šiuolaikinė tarptautinė teisė ir tarptautinės teisės doktrina skiria valstybės veiklą viešosios teisės reguliuojamojoje srityje (lot. *acta jure imperii*) ir valstybės veiklą privatinės teisės reguliuojamojoje srityje (lot. *acta jure gestionis*). Pripažįstama, kad privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose valstybė dalyvauja tokiais pat pagrindais kaip ir privatūs asmenys, todėl šiuose santykiuose valstybė negali turėti imuniteto nuo užsienio teismų jurisdikcijos. Dėl šios priežasties ieškinys, kylantis iš privatinės teisės reguliuojamų santykių, valstybei gali būti pareikštas bendra tvarka. Teismas pasisakė, kad faktinė padėtis patvirtina, kad Lietuvos Respublika yra atsisakiusi absoliutaus valstybės imuniteto, t.y. Lietuvos Respublika pripažįsta valstybės imunitetą tik viešosios teisės srityje²⁹.

²⁸ 1998 m. sausio 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-1/1998 V. *Stukonis prieš JAV ambasadą*.

²⁹ BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija*, 2004, t. 58(50), p.141 – 142.

Ypatingai aktuali yra 2007 m. balandžio 6 d. LAT civilinė byla *S. N. v. Švedijos Karalystės*³⁰ ambasada, kuri aiškina valstybės imuniteto taikymą. Šioje byloje tiek Lietuvos Respublika, tiek Švedijos Karalystė laikėsi riboto valstybės imuniteto doktrinos. Kartu teismas šioje byloje apibrėžė kriterijus, kuriais vadovaujantis buvo siekiama nustatyti riboto valstybės imuniteto taikymo sritį.³¹ Visgi, viena reikšmingiausių bylų Lietuvai buvo 2010 m. kovo 23 d. paskelbtas EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Cudak v. Lietuva*³², kurioje teismas pasisakė, kad Lietuvos teismai, patenkinę prašymą taikyti valstybės imunitetą ir pareikšdami, kad neturi jurisdikcijos nagrinėti pareiškėjos ieškinio, neužtikrinę pagrįsto proporcingumo santykio, viršijo savo nuožiūros laisvę ir todėl pažeidė pačią pareiškėjos teisės kreiptis į teismą esmę. Teismas pasisakė, kad Lietuvos valstybės teismai, pritaikę valstybės imuniteto principą nuo jurisdikcijos, ir pripažinę, kad Lenkijos ambasada gali naudotis valstybės imunitetu su darbo sutartimi susijusiais klausimais, pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Šioje byloje svarbu paminėti, priimant sprendimą kolegija vadovavosi dar neįsigaliojusia 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcijos imunitetų, kurios Lietuva nėra iki šiol ratifikavusi.³³

Šiuo metu galiojantis LR CPK reglamentuoja tik diplomatinio imuniteto klausimą, tačiau valstybės imuniteto doktrina yra pamiršta. Todėl galima daryti išvadą, kad esamas valstybės imuniteto teisinis reglamentavimas Lietuvoje yra nepakankamas, o egzistuojanti teismų praktika kol kas apibrėžia tik pagrindines tokio reglamentavimo gaires.

³⁰ LAT Civilinių bylų skyrius. 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje *S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada* Nr. 3K-3-142/2007

³¹ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 42.

³² EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak v. Lietuva* (peticijos Nr. 15869/02) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:< http://tm.lt/dok/CUDAK%20v_%20LITHUANIA.pdf>

³³ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 42-43.

II. VALSTYBĖS IMUNITETO ATSIKAKYMAS

Igyvendinant valdžios funkcijas, valstybei kaip suvereni suteikiama galimybė naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos, tačiau ši teisė nepaneigia valstybės galimybės savo iniciatyva dalyvauti teismo procese ir atsisakyti valstybės imuniteto suteikiamų privilegijų. Tokiu atveju, kai valstybė sutinka paklusti kitos valstybės jurisdikcijai, teismas konstatuoja, kad valstybė atsisakė imuniteto nuo kitos valstybės jurisdikcijos savo pačios apsisprendimu.³⁴ Iš esmės, pati valstybės imunitetas nereiškia, kad valstybė, turinti veikia virš nacionalinės teisės. Tad iš šios teisės kylančios pareigos lieka privalomos, bet jos nėra užtikrinamos. Todėl valstybės gali atsisakyti naudotis imuniteto teise³⁵.

Apskritai, valstybės imunitetas gali vykti dviem formomis - tai aiškus atsisakymas (aiškiai teisme išreiškiant, kad imuniteto yra atsisakoma) bei numanomas atsisakymas (ginantis nuo ieškinio neprieštaraujant dėl jurisdikcijos).³⁶ Todėl valstybės imuniteto atsisakymas reiškia, kad valstybė turi apsispręsti aiškiai užsienio valstybės teisme. Tačiau istoriškai ši samprata kito. Pereinant nuo absoliutaus prie ribotos doktrinos, valstybės imuniteto atsisakymu buvo laikomi tie atvejai, kai valstybė valstybė sutikdavo pripažinti kitos valstybės jurisdikcija komercinio pobūdžio ginčiuose. Tad iš esmės galima manyti, kad riboto valstybės imuniteto doktrina pakeitė valstybės imuniteto atsisakymo supratimą. Todėl tokie terminai kaip „valstybės imuniteto atšaukimas“ ir „valstybės imuniteto atsisakymas“ gali būti suprantami skirtingai. Šiuo atveju sąvoka „valstybės imuniteto atsisakymas“ yra suprantamas kur kas siauriau ir reiškia tik savanorišką valstybės imuniteto atsisakymą.

2.1. Valstybės imuniteto atsisakymo samprata

Iš esmės valstybės imuniteto taikymas arba jo atsisakymas jį taikyti sukelia pasekmes ne tik ginčo šalims ar jų interesams apginti galimai pažeistas teises, tačiau gali turėti įtakos ir tarptautiniams valstybių santykiams. Todėl valstybės imuniteto atsisakymas turi būti

³⁴ GILLIAN, T. International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule, An; 9 Monash U. L. Rev. 74 [interaktyvus; žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą:<<http://www.austlii.edu.au/au/journals/MonashULawRw/1982/10.pdf>>

³⁵ AKEHURST M. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eurogrimas, 2000, p.168-169.

³⁶ *Ibid*, p.169

„aiškiai išreikštas, suprantamas ir nedviprasmiškas“³⁷.

Valstybės imuniteto atsisakymo sampratą tiria tarptautinės teisės mokslininkas X. Yang. Šiuo atveju, X. Yang įvardija du esminius elementus, be kurių negalėtų būti tinkamai pritaikytas valstybės imuniteto atsisakymas. Pirmąjį elementą jis įvardija tai, kad turi būti imunitetas atsisakyti. Šis elementas, anot autoriaus, išplaukia iš pačios valstybės imuniteto koncepcijos, yra subjekto galėjimas pasinaudoti valstybės imunitetu. Antruoju elementu priskiria tokį atvejį, kai valstybės imuniteto atsisakymas yra aiškus ir nedviprasmiškas. Tokiu atveju toks nedviprasmiškumas ir aiškumas nesuteikia pagrindo abejoti valstybės išreikšta valia paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcija. Autorius taip pat priduria, kad valstybė turi išreikšti tam tikrus veiksmus, kurie neabejotinai signalizuotų tokius valstybės veiksmus atsisakyti imuniteto teisės³⁸.

Kalbant apie paties valstybės imuniteto atsisakymo sampratos aiškinimą, reiktų pabrėžti, jog bendrosios teisės tradicijoje šalyse jis yra ganas siauras. 1924 metais *Developments Co v. Kelantan* byloje Anglijos lordų rūmai pasisakė, kad sutikimas netaikyti imuniteto arbitraže nereiškia imuniteto atsisakymo arbitražo sprendimo vykdymo procese.³⁹ Tačiau *Kahan v. Pakistan Federation*⁴⁰ byloje teismas iš esmės laikėsi griežtesnės pozicijos. Joje teismas nurodė, kad tikslus ir tik konkretus valstybės atsisakymas yra vienintelis ir pakankamas pagrindas netaikyti imuniteto teisme.⁴¹ Tokiu atveju teismas, nagrinėdamas valstybės imuniteto ir jo atsisakymo klausimą turi išsiaiškinti, ar užsienio valstybė reikalauja netaikyti valstybės imuniteto apsaugos. Toks klausimas paliekamas kiekvienos valstybės teismui.⁴²

Valstybės imuniteto atsisakymas civilinės teisės šalyse yra taikomas kiek liberaliau. Tokiu atveju valstybės imuniteto atsisakymas yra galimas ir tokiu atveju, kai valstybė nėra tiesiogiai išreiškusi tokių veiksmų.⁴³ Tad iš esmės galima teigti, jog įmanomas ir toks numanomas valstybės atsisakymas, kai valstybė nėra tiesiogiai, o tik galimai nurodžiusi atsisakyti imuniteto teisės užsienio valstybės teisme.

³⁷ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 42.

³⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 316.

³⁹ JK Lordų Rūmai. 1924 m. balandžio 10 d. sprendimas *Development Co v. Kelantan Government* byloje Nr. [1924] A.C. 797

⁴¹ GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*, An; 9 *Monash U. L. Rev.* 74

⁴³ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 59-65.

Taigi, iš esmės valstybės imuniteto atsisakymas reiškia valstybės galimybę pasinaudoti valstybės imunitetu, o ir tam tikrais atvejais išreiškiant valią ir atsisakyti jį taikyti.

2.2. Valstybės imuniteto atsisakymo būdai

Valstybės imuniteto atsisakymo samprata iš esmės suprantama yra ir per atsisakymo būdus. Todėl valstybės imuniteto atsisakymo būdai yra skirstomi dvi kategorijas - aiškus arba tiesiogiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas bei numanomas valstybės imuniteto atsisakymas.

Literatūroje nėra detalaus apibrėžimo, ką reiškia aiškus arba tiesiogiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas. Tačiau pati atsisakymo savoka kaip ir leidžia manyti, kad toks valstybės imuniteto veiksmas, kuriuo ji atsisako valstybės imuniteto teisės turi būti aiškiai suformuotas ir nekelti jokių abejonių užsienio valstybės teismui. Tokiu atveju turi būti pažodinis atsisakymas, kuris būtų išreikštas išreikštas arba tarptautinėje sutartyje, arba sutartyje tarp valstybės ir privačių subjektų. Taip pat toks pažodinis atsisakymas yra galimas ir susirašinėjimuose tarp valstybių bei pareiškime teismo procese apie valstybės imuniteto atsisakymą⁴⁴.

Nagrindamas aiškų, arba kitaip tiesioginį valstybės imuniteto atsisakymo būdą, tarptautinės teisės mokslininkas X. Yang išskyrė tris elementus, kuriuos reikia įvertinti analizuojant susitarimą tarp šalių dėl valstybės imuniteto atsisakymo. Visų pirma, autorius pabrėžia kad rašytinė forma nėra būtinas tokio susitarimo elementas, o aiškus valstybės atsisakymas turi būti tikslus, specializuotas ir iš anksto apgalvotas. Tad valstybės atsisakymas turi būti ne tik aiškus, bet ir suteikti pilnus, nedviprasmiškus, tvirtus ir neabejotinus pareiškimus teisme. Kitaip tariant, toks aiškus arba tiesioginis valstybės imuniteto atsisakymas yra galimas tik tuomet, kai valstybė atsakovė aiškiai tai pasako ir su tuo sutinka. Antra, aiškus valstybės imuniteto atsisakymas turi būti traktuojamas siaurai ir nėra išplėsti, nei to reikalauja valstybės atsisakymo kalba. Tai reiškia, kad neaiškumai sprendžiami valstybės naudai, neatsižvelgiant plečiamąjį konkrečių sąvokų vartojimą. Trečiuoju elementu autorius aiškina, kad užsienio valstybės teismas privalo įvertinti, kokia yra tiksli valstybės imuniteto atsisakymo turinio analizė. Tokiu atveju reikia pabrėžti, kad

⁴⁴ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 125

turinio analizė nėra vien tik susijusi su vertimo iš užsienio kalbos problema, bet gali būti susijusi ir su ne visiškai tiksliai formuluočių vartojimu⁴⁵.

Labai svarbu paminėti yra tai, kad valstybės įstojimas į civilinį procesą gali būti aiškinamas kaip tam tikras aiškus ketinimas atsisakyti valstybės imuniteto teisės. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 8 straipsnyje yra minima tokie atvejai, kai valstybė įstoja į civilinį procesą bei kada toks įstojimas gali būti laikoma tinkamu būdu atšaukti valstybės imunitetą. Anot konvencijos tokių atvejų yra du, kai valstybė negali reikalauti taikyti valstybės imuniteto teisės. Visų pirma, tai atvejis, kai pati valstybė inicijuoja civilinį procesą ir antra, kai valstybė jau įstojo į civilinį procesą ar atliko kitą veiksmą, susijusį su ginču procese.⁴⁶

Kitas atsisakymo būdas yra numanomas valstybės imuniteto atsisakymas. Numanomo valstybės imuniteto atsisakymo atveju taip pat nėra aiškios definicijos bei reglamentuoto numanomo valstybės imuniteto atsisakymo bei kokiais kriterijais vadovaujantis teismas turėtų vertinti, ar pakanka įrodymų nustatyti valstybės valiai atsisakyti imuniteto. Tarptautinės teisės mokslininkas X. Yang pateikia tris atvejus, kada valstybės veiksmai leidžia teismui įsitikinti valstybės ketinimu atšaukti imunitetą. Pirmajam atvejui autorius priskiriama, kai valstybė sutinka, kad ginčas būtų perduodamas nagrinėti arbitražė kitoje valstybėje. Antrasis atvejis yra tas, kai valstybė sutinka, kad sutarčiai bus taikoma konkrečios užsienio valstybės teisė. Trečia, kai valstybė pateikia atsiliepinimą procese, tačiau jame neturi būti sąlygos dėl reikalavimo pasinaudoti valstybės imuniteto suteikiama apsauga.⁴⁷ 1985 m. gegužės 1 d. *Frolova v. USSR*⁴⁸ byloje teismas pasisakė, jog „teismas retai kada nustato, kad užsienio valstybė atsisakė valstybės imuniteto, kol nėra stiprių įrodymų, kad būtent toks buvo užsienio valstybės tikslas“. Todėl svarbu pabrėžti, kad toks teismo gilus įsitikinimas, jei jis yra pagrįstas svariais įrodymais gali būti laikomas pagrindu laikyti numanomą valstybės imuniteto atsisakymą tinkamu ir toliau nagrinėti bylą.⁴⁹

⁴⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 319-322.

⁴⁶ GAUBIENĖ N. *Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 125-126.

⁴⁷ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 3324-325.

⁴⁸ JAV Apeliacinis teismas. 1985 m. gegužės 1 d. sprendimas *Frolova v. USSR* byloje No. 83-1451 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://openjurist.org/761/f2d/370/frolova-v-union-of-soviet-socialist-republics>>

⁴⁹ GAUBIENĖ N. *Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 128

Kitas svarbus aspektas yra, kad numanomas valstybės imuniteto atsisakymas gali būti taikomas ir tokiu atveju, kai buvo pažeistos imperatyvios tarptautinės teisės normos (*jus cogens*). Tokių atveju svarbu pabrėžti, kad kai valstybė pažeidžia šias imperatyvias *jus cogens*, ji peržengia ribas, nustatytas tarptautinės bendruomenės. Tokiu atveju, ji netenka privilegijų, suteikiamų valstybėms.⁵⁰

Taigi, valstybės imuniteto atsisakymo būdai skirstomi į aiškų ir numanomą valstybės imuniteto atsisakymus. Literatūroje nėra detalaus aiškaus arba tiesioginio imuniteto atsisakymo apibrėžimo, tačiau pati atsisakymo savoka kaip ir leidžia manyti, kad toks valstybės imuniteto veiksmas, kuriuo ji atsisako valstybės imuniteto teisės turi būti aiškiai suformuotas ir nekelti jokių abejonių užsienio valstybės teismui. Numanomo valstybės imuniteto atsisakymo atveju taip pat nėra aiškios definicijos, tačiau šiuo atveju teorijoje yra išskiriami tris atvejai, kada galima naudotis numanomo valstybės imuniteto atsisakymo teisės. Tai - valstybės sutikimu, kad ginčas būtų perduodamas nagrinėti arbitraže užsienio valstybėje, valstybės sutikimu, kad sutarčiai bus taikoma konkrečios užsienio valstybės teisė bei valstybės pateiktu atsiliėpimu procese. Numanomas valstybės imuniteto atsisakymas gali būti taikomas ir dėl pažeistų imperatyvių tarptautinės teisės normų (*jus cogens*).

4.2. Valstybės imuniteto atsisakymo reglamentavimas

1972 m. Konvencijoje dėl valstybės imuniteto yra nustatyti tam tikri minimalūs standartai, kada valstybės turėtų atsisakyti imuniteto. Vienas iš pavyzdžių, kai valstybės atsisakymas imuniteto bus laikomas tinkamu yra tas, kai tokį atsisakymą numato pati tarptautinė sutartis, arba valstybės pasirašytoje sutartyje, arba kai valstybė išreiškė atsisakymą jau po to, kai iškilo ginčas tarp šalių. Iš esmės panašiai numato ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas. Jame taip pat minima, kad imuniteto atsisakyti galima įtraukiant tokį atsisakymą į sutartį arba sudarant atskirą susitarimą dėl imuniteto atsisakymo. 1987 m. aktas imunitetas netaikomas net ir po to, kai valstybė išreiškia valią dalyvauti procese⁵¹.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1605 (a) (1) punktas įvardija, kad užsienio valstybei nebus taikomas valstybės imunitetas JAV ar bet kurioje valstijoje visose bylose,

⁵⁰ NOWOSIELSKI, R. State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court [interaktyvus. Žiūrėta 2019 balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>

⁵¹ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 117.

kuriose užsienio valstybė atsisakė savo valstybės imuniteto tiesiogiai tai išreiškiant ar tokį atsisakymą galima numanyti iš jos veiksmų. Šiuo atveju galima daryti išvadą, kad skirtingai nei Jungtinės Amerikos Valstijos, Jungtinė Karalystė pirmiausia reikalauja, kad sutikimas neprasidėjus civiliniam procesui turi būti išreikštas rašytiniame susitarime⁵².

2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto įtvirtina kiek kitokį požiūrį į valstybės imuniteto atsisakymą. Šioje konvencijoje yra nurodyta, kad valstybės imunitetas netaikomas, jeigu valstybė sutiko paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai. Šios Konvencijos 7 straipsnis nurodo, kaip turėtų būti suprantamas sutikimas. Jame aiškinama, kad nekeliantis abejonių ir nedviprasmiškas užsienio valstybės sutikimas atsisakyti valstybės imuniteto gali būti išreikštas tiek tarptautinėje sutartyje, tiek arbitražiniame susitarime, taip pat sutartyje tarp dviejų ar daugiau subjektų, kurių bent viena yra užsienio valstybė. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 7 straipsnio 1(c) punkte yra numatytas kitoks būdas atšaukti valstybės imunitetą. Jame numatyta, kad aiškiai išreikštas valstybės pareiškimas atsisakyti imuniteto teisme arba atitinkamas susirašinėjimas proceso metu. Pabrėžtina, kad šios Konvencijos 7 (2) punkte yra nuostata, numatanti, kad valstybės sutikimas taikyti užsienio valstybės teisę neturi būti aiškinamas kaip pritarimas užsienio teismo jurisdikcijai. Tai reiškia, kad sutartyje taikytinos teisės nurodymas negali būti suprantamas kaip sutikimas su taikytinos teisės valstybės teismo jurisdikcija nagrinėti iš sutarties kylančius ginčus. Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akte bei 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte⁵³.

Kontinentinėse teisės tradicijos šalyse, tuo tarpu ir Lietuvoje nėra reglamentuotas valstybės imuniteto klausimas. Tokiu atveju valstybės imuniteto atsisakymo klausimas paliekamas spręsti teismų praktikai. Valstybės imuniteto atsisakymo atvejų Lietuvos teismų praktikoje kol kas nebuvo. Šiuo atvejų užsienio valstybių praktiką yra gausesnė. Būtent pagrindiniai valstybės imuniteto atsisakymo reikalavimai yra suformuoti teismų praktikoje. Kitas teismams aktualus klausimas yra, kokia forma turi būti išreikštas imuniteto atsisakymas. Lietuvos teismų praktikoje iš esmės vadovaujamasi pozicija, kad imunitetas gali būti atšaukiamas ne tik rašytiniu pareiškimu, bet gali būti ir numanomas iš valstybės veiksmų, kurie neleidžia abejoti tokia valstybės valia. Aišku, bet kuriuo atveju, imuniteto atšaukimas negali būti tik aiškinamas neturint tam įrodymais pagrįsto įsitikinimo.

⁵² O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 113-114

⁵³ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 117.

Panašiai kaip ir tose valstybėse, kurios turi nacionalinius valstybės imuniteto reguliavimo aktus, suprantamas ir valstybės atstovų dalyvavimo civiliniame procese klausimas⁵⁴.

Taigi, valstybės imuniteto atsisakymo klausimas yra reglamentuotas labai minimaliai. Bendrosios teisės tradicijos šalyse valstybės imuniteto atsisakymo klausimas yra reglamentuotas norminėse teisės aktuose, tačiau kontinentinės teisės tradicijos šalyse tai yra paliekama teismų praktikai. Lietuva, kaip ir visos kontinentinės teisės tradicijos šalys, valstybės imuniteto atsisakymo klausimus palieka paliekami teismams.

⁵⁴ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 118-119.

III. GALIMOS IŠIMTYS CIVILINIAME PROCESĖ

3.1 . Komercinė išimtis

Komercinės išimties taikymo prielaida yra valstybės veiksmų, kvalifikuojamų kaip valstybės veiksmų komercinės ar privatinės teisės reguliuojamoje srityje (lot. *acta jure gestionis*) atlikimas⁵⁵. Plačiąją prasme komercinės teisės išimties prielaida taip pat reiškia kaip priešinga viešajai teisei (lot. *acta jure imprii*). Siaurąją prasme tai reiškia, kad ši specifinė valstybės imuniteto išimtis nuo kitų išimčių skiriasi tuo, kad tai yra taikoma komercinės arba privatinės teisės reguliuojamose srityje ir yra atskirta nuo tokių reguliuojamų sričių kaip darbo santykiai arba deliktiniai pažeidimai⁵⁶. N.Gaubienė išskiria terminą „komercinė veikla“ ir jį išplečia. Ji aiškina, kad terminas „komercinė veikla“ yra parinktas siekiant suvienodinti sąvokas, naudojamas teismų praktikoje, teisės aktuose ir teisės moksle. Autorė taip pat pabrėžia, kad plačiąją prasme sinonimais galima laikyti tokius terminus kaip privatinės teisės reguliuojami valstybės veiksmai, valstybės veiksmai *acta jure gestionis*, komerciniai veiksmai ar komerciniai sandoriai⁵⁷.

Komercinės išimties taikymo srityje didžiausia problemą teisės teorijoje sukelia ne tiek terminai, o kiek tai, kaip apibūdinti terminą „komercinis“.⁵⁸ J.Zaleskis savo disertacijoje vartoja kiek kitokį terminą - „komercinio sandoris“. Šis terminas yra apibūdinamas kaip „bet kokia komercinė sutartis ar sandoris dėl prekių pardavimo ar paslaugų teikimo, bet kokia paskolos sutartis ar kitas finansinio pobūdžio sandoris, įskaitant bet kokią garantinę ar kompensavimo prievolę, susijusią su tokia paskola ar sandoriu bei bet kokia kitokia komercinio, pramoninio, prekybinio ar profesinio pobūdžio sutartis ar sandoris, bet ne darbo sutartis“⁵⁹.

1991 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų projekto 2 (1) (c) straipsnis⁶⁰ ir 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto

⁵⁵ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.75.

⁵⁶ YANG, X. State Immunity in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 75.

⁵⁷ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.75-76.

⁵⁸ AUST A., Handbook of International law, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 152,

⁵⁹ ZALESKIS, J. Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

⁶⁰ Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų projektas su komentarais, 1991 m.. Yearbook of the International Law Commission,

jurisdikcinių imunitetų 2 (1) (c) straipsnis⁶¹ yra analogiški ir taip pat apibūdina terminą „komerciniai sandoriai“. Taigi, anot šių dokumentų „komercinis sandoris“ reiškia:

- i. bet kuri komercinį sandorį arba sutartį prekių ar paslaugų tiekimui;
- ii. bet kokia paskolos arba kitokio finansinio pobūdžio sutartis, įskaitant garantijos įsipareigojimą arba kompensacijas už tokią paskolą ar sandorį;
- iii. bet kurią kitą komercinio, pramoninio, prekybinio pobūdžio sutartį arba sandorį, išskyrus darbuotojų darbo sutartis.

Iš esmės tai tik patvirtina faktą, kad komercinis sandoris yra bet kokio komercinio, finansinio, pramoninio, prekybinio pobūdžio sandoris arba sutartis. Straipsnis taip pat nurodo, kad darbo sutartys nėra priskiriamos komerciniams sandoriams, tai priklauso kitai išimčių grupei.

Jurisdikcinių imunitetų byloje teismas nurodė tris būtinus reikalavimus, kuriuos turi atitikti valstybės veiksmai, siekiant pritaikyti išimtį iš valstybės imuniteto. Pirmasis reikalavimas, kuris buvo pateiktas byloje yra tas, kad valstybės prašomas taikyti valstybės būtų procesinio pobūdžio. Antras reikalavimas yra tas, valstybės imunitetas, kuris yra pagrįstas valstybių suverenija lygybe, turi atitikti užsienio valstybės teritorinės jurisdikcijos principą. Ir trečias reikalavimas yra, kad valstybės, prašančios taikyti valstybės imunitetą, veiksmai būtų kvalifikuojami kaip *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*⁶².

Kaip žinoma, valstybės imuniteto taikymo doktrina priklauso paprotinei tarptautiniai teisei, todėl komercinės išimties taikymo klausimus nagrinėja nacionaliniai teismai. Vienas iš savarankiškų kriterijų, kurių suformavimo nacionaliniai teismai tam, kad padėtų taikyti komercinę išimtį yra „privataus asmens“ testas arba „privataus asmens“ taisyklė. Tai reiškia, kad valstybės veiksmai gali būti pripažinti komerciniais arba būti privatinio pobūdžio tik tuo atveju, jeigu tokius veiksmus galėtų atlikti bet kuris privatus asmuo.⁶³ „Privataus asmens“ testas buvo suformuotas 1963 m. *Empire of Iran* byloje. Joje teismas pasisakė, kad valstybės veiksmų skirstymas į *jure gestionis* ir *jure imperii* priklauso nuo to, ar valstybė veikė kaip suverenas, įgyvendinantis viešosios teisės funkcijas, ar kaip privatus asmuo, kurio komercinės išimties taikymo prielaida yra valstybės veiksmų, kvalifikuojamų kaip valstybės veiksmų komercinės ar privatinės teisės reguliuojamoje srityje. Vienas iš savarankiškų kriterijų, kurių suformavimo nacionaliniai teismai tam, kad padėtų taikyti

1991, vol. II [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/4_1_1991.pdf>

⁶¹ 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:< http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/ce-csi/trt_ce_csi.pdf>

⁶² TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija).

⁶³ *Ibid.*

komercinę išimtį yra „privataus asmens“ testas arba „privataus asmens“ taisyklė. Tai reiškia, kad valstybės veiksmai gali būti pripažinti komerciniais arba būti privatinio pobūdžio tik tuo atveju, jeigu tokius veiksmus galėtų atlikti bet kuris privatus asmuo.

3.1.1. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie *acta jure gestionis*

Nors jau anksčiau yra aprašyta, jog komercinės išimties taikymo prielaida yra valstybės veiksmų, kvalifikuojamų kaip *acta jure gestionis*, atlikimas, tačiau praktikoje susiduriama su valstybių nacionalinio reglamentavimo ypatybėmis bei teismų praktikos suformuotų papildomų reikalavimų nustatymu, kas komercinės išimties taikymą daro dar sudėtingesnį⁶⁴. Todėl, nors prieš tai ir buvo minimas terminas „komercinė veikla“, tačiau nagrinėjant valstybės atliekamų veikslų priskyrimą prie *acta jure gestionis*, reiktų panagrinėti šį terminą plačiau ir kaip jis suprantamas teismų praktikoje ir kokiais kriterijais vadovaujasi nacionaliniai teismai, taikydant komercinę išimtį iš valstybės imuniteto teisės.

N.Gaubienė išskyrė kelis aspektus, kurie būtų aktualūs priskiriant aiškų valstybės veiksmą „komercinei veiklai“. Visų pirma, autorė išskyrė aspektą, kad nustatant komercinės išimties taikymo apimtį, kuri yra priklausoma nuo to, kaip konkretus teismas kvalifikuos valstybės veiksmus, ir kokiais kriterijais remsis, priskirdamas juos prie komercinės veiklos, taip pat, kokie veiksmai sukelia prielaidas taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį. Iš to seka labai svarbios teisinės pasekmės valstybei, kadangi valstybės veiksmų, priskiriamų prie komercinių veiksmų atlikimas nesuteikia valstybei teisės remtis valstybės imuniteto išimtimi ir išvengti kitos valstybės jurisdikcijos, todėl ypatingai svarbus tikslus *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* atskyrimas. Antras aspektas yra tas, jog tikslus komercinės veiklos apibrėžimas yra svarbus ir tuo, kad padeda komercinę išimtį atskirti nuo kitų valstybės imuniteto išimčių bei atskirti tuos valstybės veiksmus, kurie atliekami įgyvendinant suverenias valstybės galias, todėl į išimčių sąrašą nepatenka⁶⁵. Iš esmės autorė kalba apie atskyrimą nuo valstybės *acta juri imperii*. Ir trečias aspektas yra tas, kad komercinės veiklos nustatymas yra aktualus ne tik nustatant teismo jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą ir taikant komercinę išimtį, bet ir sprendžiant valstybės imuniteto taikymo klausimą teismo sprendimo vykdymo stadijoje⁶⁶.

⁶⁴ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.81-82.

⁶⁵ *Ibid* 64.

⁶⁶ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.86.

„Komerčinė veiklos“ sąvoka teisės šaliniai reglamentuoja skirtingai, o nacionaliniai teismai abstrakčiai apibrėžia „komercinės veiklos“ terminą. Tad iš esmės teisės mokslininkai tokią situaciją bando ištaisyti, siekdami sandorių rūšis išreikšti sąrašo principu. Vienas iš tokių mokslininkų yra X.Yang, kuris plačiai nagrinėja valstybės imuniteto doktriną. Autorius išanalizavo teismų praktiką ir pateikė tam tikrą sąrašą sandorių, pasitaikančių teismų praktikoje, kurie buvo pripažinti komerciniais. Tokiais sandoriais autorius priskyre prekių ir paslaugų pirkimo sandoris, valstybės išleidžiamos obligacijos ar suteikiami vekseliai, valstybinių bankų veikla, susijusi su depozitų priėmimu, banko garantinių raštų išdavimu, krovinių vežimas skirtingomis transporto rūšimis, paskolos ar kitokio finansavimo suteikimas bei kiti panašaus pobūdžio sandoriai. Tačiau toks sąrašas nebuvo iki galo suformuotas, o pats autorius pateikia keletą atvejų, kurie sukelia abejonių dėl priskyrimo „komercinei veiklai“. Tokie atvejai yra meno parodo viešinimas, filmų nuoma, televizijos kanalų transliavimas, sutartis dėl karo laivo išgelbėjimo pasirašymas, atominės elektrinės statyba ir eksploatavimas, branduolinių reaktorių statyba ir urano sodrinimas, orlaivių sulaikymas ir mokesčių rinkimas už iškrovimą ir automobilių stovėjimo aikštelę. Taigi, tai tik įrodo, kad tokio baigtinio sąrašo tikriausiai teisės teorijoje ir nebus, kadangi toks sąrašas stabdytų privačių subjektų dalyvavimą sudėtinguose sandoriuose bei ribotų šios išimties vystymąsi⁶⁷.

Nagrinėjant komercinės veiklos reglamentavimą ir analizuojant įvairių valstybių teisės šaltinius reikia pabrėžti, kad dauguma valstybių neturi specialių teisės aktų, reglamentuojančių valstybių imuniteto ir jos išimčių klausimus.⁶⁸ Tad N.Gaubienė iš esmės skirsto valstybes į keturias kategorijas. Pirmai kategorijai autorė priskirsto tas valstybes, kurios valstybės imuniteto iš viso nereglamentuoja nacionaliniuose teisės aktuose. Antrajai kategorijai yra priskiriamos tos, kurių nacionalinė teisė nukreipia į tarptautinę viešąją teisę. Trečiojoje kategorijoje patenka tos valstybės, kurios nacionaliniais teisės aktais reglamentuoja tam tikrą užsienio valstybių imuniteto taikymo sritį. Ketvirtajai kategorijai autorė priskyre valstybes, turinčias daugiau ar mažiau savarankišką valstybės imuniteto reglamentavimą, taip pat ir reglamentavusios komercinės išimties taikymą.⁶⁹

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 10 straipsnis įvardina komercinę išimtį iš valstybės imuniteto, kurios taikymo pagrindas yra valstybės

⁶⁷ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 77-79.

⁶⁸ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p.

⁶⁹ GAUBIENĖ N. *Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.81-82.

dalyvavimas komerciniame sandoryje. Sąvokos „komercinis sandoris“ išaiškinimas yra pateiktas 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(c) punkte, kuriame „komerciniam sandoriui“ yra priskiriama:

(i) bet kokia komercinė prekių pirkimo – pardavimo ar paslaugų suteikimo sutartis ar sandoris;

(ii) bet kokia paskolos sutartis ar kita finansinės prigimties sutartis, įskaitant garantijas;

(iii) bet kokia kita komercinės, industrinės, prekybos prigimties, sutartis ar sandoris, tačiau tai neapima darbo sutarties JK yra viena iš nedaugelio valstybių, turinti išsamų valstybės imuniteto reglamentavimą, todėl skyrė labai svarbią dalį komercinei išimčiai reglamentuoti⁷⁰.

Nebaigtinio komercinių sandorių sąrašas, kaip būdas įtvirtinti komercinę išimtį, buvo įtvirtintas ir 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 3 (3) punkte. Jame pateikiamas pavyzdinis sąrašas sandorių, kurie laikomi komerciniais sandoriais:

(1) sandoris, kuriuo susitariama teikti prekes ir paslaugas;

(2) paskolos sutartis ar kitas finansavimo sandoris ir bet kuri garantija ar sandorio užtikrinimo priemonė ar kitas finansinis įsipareigojimas;

(3) kitas sandoris ar veikla (turinti komercinį, pramonės, finansinį, profesinį ar kitą panašų pobūdį), kur pasirašo ar dalyvauja valstybė, tačiau veikia neįgyvendindama suverenių valdžios funkcijų. Kaip ir 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas pateikia bendrą valstybės imuniteto taisyklę, o komercinius sandorius pateikia kaip vieną iš galimų išimčių iš valstybės imuniteto doktrinos⁷¹.

Teisės mokslas išskiria tris pagrindinius kriterijus, kurių pagrindu vertinamas valstybės veiksmų komercinis pobūdis. Pirmas kriterijus yra sandorio prigimties kriterijus, kuris reiškia, kad nacionalinis teismas sprendamas valstybės imuniteto taikymo klausimą pirmiausiai turi įvertinti, ar valstybės veiksmai yra komercinio pobūdžio atsižvelgiant į sandorio prigimtį, ir tai nustatęs atsisakyti taikyti valstybės imunitetą. Antras kriterijus yra sandorio tikslo kriterijus, kuris suteikia teismui teisę vertinti šalių valią bei kompetenciją analizuojant, kokio tikslo siekė šalys sudarydamos konkretų sandorį. Trečiasis yra sandorio konteksto kriterijus, kurio pagalba visapusiškai vertinamos sandorio sudarymo aplinkybės

⁷⁰ *Ibid*, p.87

⁷¹ *Ibid*, p.88

ir analizuojama tiek, sandorio prigimtis, tikslas, tiek ir kitos sandorio sudarymo aplinkybės⁷².

Sandorio prigimties kriterijus yra teismų praktikoje vyraujantis kriterijus, kurio pagrindu taikoma komercinė išimtis iš valstybės imuniteto. Šis kriterijus taikomas, kai sandoris vertinamas remiantis jo prigimtimi. Sandorio prigimtis reiškia tai, jog jeigu sandorio arba valstybės atliekamo veiksmo prigimtis yra komercinio pobūdžio. Tokiu atveju aiškinama, sandoris yra atsiradęs iš privatinųjų ar komercinių santykių ir toks sandoris turi būti laikomas komerciniu. Todėl išimtis iš valstybės imuniteto turi būti taikoma. Nagrinėjant sandorio prigimties kriterijų, reiktų paminėti, jog viena iš pirmųjų bylų, kurioje teismas pasisakė dėl sandorio prigimties svarbos, yra Belgijos teismo sprendimas. Šioje byloje teismas nustatė kad „sandorio pobūdį, priskiriamą *acta jure gestionis*, nulemia atliekamų veiksmų prigimtis, bet ne veiksmų tikslas <...>. Faktas, kad medžiagos buvo skirtos naudoti branduoliniams ginklams gaminti, kurių tikslas buvo nacionalinio saugumo užtikrinimas Irake, neturi reikšmės kvalifikuojant sandorio esmei, o taip pat, neturi reikšmės imuniteto taikymui“⁷³. Kitoje byloje, *Empire of Iran* byloje, taip pat pabrėžė, jog nustatant skirtumą tarp *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* turi būti atkreipiamas dėmesys į sandorio prigimtį, bet ne į motyvą ar sandorio sudarymo tikslą⁷⁴.

2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2 (1) punkte, o 2 (2) punkte pasakyta, kad „komercinis sandoris“ turi būti nustatomas pagal jo prigimtį, tačiau turi būti atsižvelgiama ir į sandorio sudarymo tikslą, jeigu taip šalys buvo susitarusios, arba jeigu teismo valstybės praktikoje tikslo kriterijus pripažįstamas svarbiu nustatant nekomercinį sandorio pobūdį⁷⁵. Šiuo atveju autorė pabrėžia, jog sandorio prigimtis yra esminis ir nulemiantis kriterijus, bet turi būti taikomas atsižvelgiant ir į sandorio tikslo vertinimo kriterijų. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603 (d) punktas taip pat pripažino faktą, kad sandorio prigimtis yra esminis ir nulemiantis kriterijus. Tuo tarpu 1978 m. JK Valstybės imuniteto akte tiesiogiai nepasisakoma, kokiais kriterijais reiktų vadovautis nustatant sandorio komercinį pobūdį, tik 3 (1) (a) dalyje trumpai įtvirtina, kad valstybės negali naudotis imunitetu nuo JK teismų jurisdikcijos, kai valstybė dalyvauja komerciniuose sandoriuose. Tiek 1976 m. JAV Valstybės imunitetas aktas, tiek 1978 m.

⁷² HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. State Practice Regarding State Immunities. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 31.

⁷³ Belgijos teismo sprendimas byloje *West v. Captain, Belgium* (1920) 1 AD 152

⁷⁴ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje Nr. 45 ILR 57 (1963)

⁷⁵ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.97

JK Valstybės imuniteto aktas pateikia komercinių sandorių pavyzdinius nebaigtinius sąrašus⁷⁶.

Kitas svarbus kriterijus yra sandorio tikslo vertinimas. Šiuo kriterijumi aiškinama, kad valstybė negali visiškai būti prilyginama kitiems privatių santykių dalyviams dėl savo išimtinių atliekamų funkcijų, todėl valstybės atliekamų veiksmų tikslas, o būtent, ar konkretus veiksmas buvo jos suverenių galių išraiška, nulemia valstybės imuniteto taikymą. Sandorio tikslo vertinimas taip pat reiškia, kad jeigu valstybė sudarydama sandorį siekė įgyvendinti suverenas valstybės valdžios galias, toks sandoris, nors ir turėdamas komerciniam sandoriui būdingus bruožus, bus laikomas *acta jure imperii*. Toks teorija buvo būdinga ankstyvuoju riboto valstybės imuniteto taikymo laikotarpiu, tuo tarpu vėlesnė teismų praktika, įvertinusi valstybės, kaip specifinio teisinių santykių subjekto prigimtį nustatė, kad bet kuris valstybės veiksmas gali būti vertinamas kaip suverenių valstybės galių įgyvendinimas, todėl skirtumas tarp suverenių ir nesuverenių valstybės galių negali būti nubrėžtas atsižvelgiant į sandorio sudarymo tikslą.⁷⁷ Reiktų pabrėžti, kad prieš tai nagrinėjamas sandorio prigimties kriterijus yra esminis ir nulemiantis kriterijus, todėl sandorio tikslo vertinimas iš esmės yra pagalbinis kriterijus, nustatant ar tam tikras sandoris yra komercinis. Ypač svarbu paminėti ir 2004 m. JT konvenciją dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kurioje vienareikšmiškai nepasisakoma už sandorio prigimties kriterijų, o būtent 2(2) straipsnyje pateikiama, jog nustatant, ar konkretus sandoris yra komercinis sandoris, pirmiausia reikia atsižvelgti į sandorio prigimtį, bet turi būti atsižvelgiama ir į sandorio tikslą⁷⁸.

Toks nenuoseklus valstybės veiksmų kvalifikavimas padėjo pamatus susiformuoti trečiajam valstybės veiksmų kvalifikavimo kriterijui – visapusiško sandorio konteksto vertinimui. Kaip teigia N.Gaubienė, šis kriterijus yra pragmatiškas ir formalus požiūris į valstybės atliekamų veiksmų pobūdį. Autorė pabrėžia, jog šis kriterijus kaip ir siūlo neapsiriboti sandorio prigimtimi, o kartu vertinti išorines sandorio sudarymo aplinkybes. Kaip išorinius kriterijus, autorė pateikia susikertančių interesų balansą ir vietą, kurioje buvo sudarytas sandoris. Viso konteksto vertinimas taip pat reiškia, kad teismas privalo įvertinti ir pasverti ne tik aplinkybes, egzistavusias sandorio sudarymo metu, bet ir buvusias

⁷⁶ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.98

⁷⁷ *Ibid*, p.101-102

⁷⁸ *Ibid*

sandorio pažeidimo metu⁷⁹.

Kaip pagalbinis kriterijus, nustatant ar sandoris yra komercinis gali būti įvardinamas ir teritorinio ryšio su teismo valstybe reikalavimas. Tokią poziciją palaikančių ir manančių teisės mokslininkų yra ir šie mano, jog svarbu taikant komercinę išimtį yra ne tik valstybės veiksmus priskirti prie *acta jure gestionis/acta jure imperii*, bet ir užsienio valstybės teritorinio ryšio su teismo valstybe nustatymas⁸⁰. Šiuo atveju, teritorinis ryšys reiškia nebūtinai tai, kad sandoris turėtų būti sudarytas, įgyvendinamas ar prievolės, kylančios iš sandorio, turėjo būti pažeisto teismo valstybės teritorijoje, tačiau, kaip nurodo mokslininkas X. Yang, siekiant taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį, plačiąja prasme turi būti nustatytas teritorinis jurisdikcinis ryšys su teismo valstybe⁸¹.

3.1.2. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie *acta jure imperii*

Anksčiau nagrinėtiems valstybės atliekamams veiksams priskyrimui prie *acta jure gestionis* galima aiškinti kaip priešingus viešajai teisei, arba kitaip *acta jure imperii*. Valstybės valdžia dažnai yra apibrėžiama kaip politinis vadovavimas visuomenei per valstybės institucijų sistemą, kuri susideda iš įstatymų leidžiamosios valdžios, vykdomosios valdžios ir teismo valdžios. Galima išskirti išorines ir vidines valstybės funkcijas. Išorinės funkcijos yra skirtos įgyvendinti valstybės uždavinius tarptautiniu lygmeniu, dalyvauti tarptautiniuose susitarimuose bei kitokia veikla, palaikant santykius su kitomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis. Tuo tarpu vidinės valstybės funkcijos yra nukreiptos į pagrindines valstybės veiklos kryptis valstybės viduje ir apsiribojant valstybės teritorija. Valstybės funkcijų skirstymas į vidines ir išorines yra sąlyginis, kadangi valstybės veikla politikos, ekonomikos, kultūros ir kitose srityse, kur atliekamos funkcijos persipina arba peržengia vienos valstybės teritorijos ribas.⁸²

Jurisdikcinių imunitetų byloje teismas savo kompetencijos ribose aiškindamas tarptautinę teisę pasisakė, kad teismas neturi pareigos aiškinti, kaip tarptautinė teisė vertina *acta jure gestionis*, todėl atliko analizę, ar valstybės veiksmai gali būti priskirti prie *acta jure imperii*. Įvertinęs veiksmų pobūdį, teismas sprendime nurodė, kad Italijos karinių

⁷⁹ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.105.

⁸⁰ YANG, X. State Immunity in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 64

⁸¹ *Ibid*, p. 58-59

⁸² GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017,, p.89.

pajėgų ir kitų valstybės organų, kurie buvo proceso subjektai Italijos teisme, veiksmai aiškiai atitiko *acta jure imperii* apibrėžimą. Būtent ne veiksmų teisėtumas nulėmė, kad valstybės veiksmai yra pripažįstami *acta jure imperii*, o jų atlikimo pobūdis, t. y. reikia vertinti ar valstybės veiksmus reglamentuoja normos, reglamentuojančios suverenių valstybės funkcijų įgyvendinimą (lot. *acta jure imperii*), ar privatinės teisės normos, reglamentuojančios privatinius ar komercinius santykius (lot. *acta jure gestionis*)⁸³.

1991 m. rezoliucijoje, pavadinimu „Jurisdikcinio imuniteto aspektai“, parengtoje Institute de Droit International buvo pateiktas sąrašas veiksmų, kurie turi būti priskiriami prie viešosios teisės srities. Pirmai kategorijai priskirta yra valstybės sudaryti sandoriai, kuriuos sudaro valstybės remiantis tarptautinės teisės normomis. Antroji kategorija – tai vidiniai, administraciniai ir įstatymų leidžiamosios valdžios priimti valstybės aktai. Trečiajai kategorijai priskiriami būtent tie valstybės atliekami veiksmai, kuriais įgyvendinama užsienio, gynybos ir saugumo reikalavimai. Ketvirtąją grupę sudarė tarpvyriausybiniai susitarimai, kurių pagrindu bei vadovaujantis tarptautine teise, įsteigiamos agentūros, institucijos ar fondai⁸⁴.

Acta jure imperii problema bandoma buvo išspręstu teismų praktikos pagalba. Jau prieš tai aptartoje *Empire of Iran*⁸⁵ byloje, kurioje teismas pasisakė, kad taikant valstybės imunitetą svarbu nustatyti, ar konkretus veiksmas priskiriamas išimtinai valstybės vykdomai veiklai. Teismas išsiplėtė, kad tokie sričiai, turėtų būti priskiriami valstybės veiksmai, susiję su įstatymų leidyba, policijos ar karine veikla, teisingumo įgyvendinimas. Tačiau tai nepadeda suformuoti tam tikros aiškios sistemos, kuri padėtų atskirti valstybės veiksmus prie *acta jure gestionis* nuo valstybės veiksmų prie *acta jure imperii*. Valstybės imunitetą nagrinėjantis teisės mokslininkas X. Yang taip pat nurodo, kad taip nėra sąrašo veiksmų, kurie būtų priskiriami išimtinai valstybės kompetencijai. Autorius taip pats pasigenda ir sugalvoto testo, kuris padėtų įvertinti, ar valstybė atlikdama veiksmą įgyvendino suverenias galias⁸⁶.

3.3. Darbo santykių išimtis

Valstybės imunitetą analizuojančio mokslininko X. Yang teigimu, tai pati

⁸³ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija).

⁸⁴ Instituto de Droit International rezoliucija. Contemporary Problems Concerning the Immunity of States in Relation to Questions of Jurisdiction and Enforcement, 1991 m.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ YANG, X. State Immunity in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 77.

sudėtingiausia valstybės imuniteto taikymo sritis, kadangi apima daugybę probleminių tarptautinio civilinio proceso normų, kurios turi būti taikomos kartu su esminėmis nacionalinės darbo teisės normomis. Autorius taip pat priduria, jog darbo sutarties sąvoka yra paliekama spręsti nacionaliniams teismams, kadangi darbo sutartis gali apimti kelias formas - gali būti sudaroma raštu arba žodžiu. Tuo labiau labiau valstybės imuniteto doktrina iš esmės nagrinėja tik bendrus klausimus, susijusius su darbo sutarties sąvoka ir darbo santykių išimtimi.⁸⁷

Tad, iš esmės galioja vienas bendras principas, kuris aiškina, kad darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis*, todėl jurisdikcinis imunitetas valstybei, kuri šiuo atveju yra darbdavys yra netaikomas. Iš to seka, kad tokiu atveju susiklosto keli teisiniai santykiai, turintys įtakos jurisdikcinio valstybės imuniteto reglamentavimui. Pirmasis subjektas yra darbuotojas, kuris patyrė neigiamus iš darbo santykių kilusius padarinius, siekia apginti savo pažeistas teises ir reikalauja, kad darbdavys – užsienio valstybė – atlygintų jo patirtą žalą ar kitaip patenkintų jo teisėtą reikalavimą. Antras santykių subjektas yra užsienio valstybė, kuri yra valstybė-darbdavys, tačiau kaip specialus tarptautinių teisinių santykių subjektas, siekia išlaikyti savo suverenitetą bei užkirsti kelią užsienio valstybės institucijų kišimuisi į valstybės funkcijų įgyvendinimą. Ir trečias šių santykių subjektas yra jurisdikciją nagrinėti šiuos darbo ginčus turintis teismas, kuris siekia įvertinti, ar šioje byloje yra sąlygos taikyti darbo santykių išimtį iš valstybės imuniteto⁸⁸.

Darbuotojo nuolatinės gyvenamosios vietos, pilietybės reikalavimai, taip pat vieta, kurioje darbo sutartis buvo sudaryta ir vykdoma, anot X.Yang yra tik pradiniai kriterijai. Tai reiškia, jog šie kriterijai tam tikrais atvejais būna svarbūs kriterijai sprendžiant darbo sutarties išimties taikymą, tačiau jie negali būti laikomi esminiais kriterijais, nulemiančiais teismo jurisdikciją nagrinėti ginčą. Todėl teismas turi gilintis ir į darbo sutarties sudarymo prigimtį. Tokiu atveju teismas turi išsiaiškinti, ar tai kad *acta jure gestionis* prigimties veiksmas. Todėl esminis elementas, kurį teismas vertina darbo išimties taikymo atveju yra ne pačios darbo sutarties sudarymo faktas ir aplinkybės, bet su darbo sutartimi atliekamų funkcijų atitiktį *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*⁸⁹.

Vienas iš svarbiausių klausimų yra valstybės jurisdikcija nagrinėti ginčus, susijusius su darbo santykiais. Tiek 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, tiek 2004 m. JT

⁸⁷ *Ibid*, p. 77.

⁸⁸ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017,, p.135-136.

⁸⁹ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017,p.135-136.

konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto numato, kad teismo jurisdikcijai nustatyti būtina sąlyga yra ta, kad darbas turi būti atliekamas teismo valstybės teritorijoje. 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto numato, kad teismui nustatyti jurisdikciją pakanka, kad tik dalis darbo būtų atliekama teismo valstybės teritorijoje⁹⁰.

Kitas svarbus dalykas yra tas, kad darbo sutartyje šalys gali susitarti tiek dėl sutarčiai taikytinos teisės, tiek tam tikrais atvejais, ir dėl jurisdikcijos. Tokią sąlygą numato ir 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(1) dalis. Šiame straipsnyje aiškinama, kad šalys „susitarti kitaip“. Tai reiškia, kad darbo sutartyje darbuotojas ir valstybė-darbdavys gali susitarti dėl jurisdikcijos, jeigu kiltų ginčas iš sutarties. Tokiu atveju susitarimo dalykas galėtų būti jurisdikciją nagrinėti ginčus turinčiu teismu paskirti valstybės-darbdavio nacionalinį teismą. Taip pat, šalys sudarydamos arbitražinį susitarimą, gali ginčą perduoti nagrinėti arbitražui.⁹¹

Dar vienas svarbus aspektas yra valstybės - darbdavio subjektiškumas. Darbdavys negali būti darbo teisės subjektu nebūdamas teisės subjektu, neatitikdamas bendrojo teisinio subjektiškumo reikalavimų. Užsienio valstybė-darbdavys darbo santykiuose gali dalyvauti per diplomatinę atstovybę ar konsulinę įstaigą kitos valstybės teritorijoje, todėl šiuos santykius ir valstybės deleguotas funkcijas identifikuoti sąlyginai paprasta. Tačiau tam tikrais atvejais, valstybė-darbdavys kitos valstybės teritorijoje darbo santykius gali sukurti per specialias valstybės įsteigtas agentūras ar įstaigas, įgyvendinančias valstybės komercinius, informacinius, ekonominius ar kitokius interesus užsienio valstybėje, dėl kurių subjektiškumo ne visada yra aišku. Bet kuriuo atveju, visada reikia įvertinti tokio valstybės įsteigto subjekto atliekamų funkcijų pobūdį bei valstybės deleguotų funkcijų apimtį, t. y. įvertinti subjekto gebėjimą įgyvendinti savo teises ir pareigas⁹².

3.3.1. Skirtingi darbo santykių išimties taikymo modeliai

Išnagrinėjus teisės doktriną, nacionalinių teismų sprendimus bei valstybės imunitetą reglamentuojančius nacionalinius aktus buvo pastebėta, kad yra trys požiūriai į darbo santykių išimties taikymą. Pirmasis požiūris yra toks, kad visais atvejais darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis*. Antrasis požiūris reiškia, kad valstybės imuniteto apsauga

⁹⁰ *Ibid*;

⁹¹ *Ibid*;

⁹² *Ibid*, p.137.

suteikiama valstybėms-darbdaviams visuose ginčiuose, susijusiuose su darbuotojo atliekamų užsienio valstybės suverenių galių įgyvendinimu ar darbuotojui vykdant diplomatinę, konsulinę tarnybą. Trečiasis požiūris į darbo santykių išimties taikymą yra pagrįstas aiškiu darbo santykių skirstymu į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* veiksmų atlikimą⁹³. Tad remdamasi šiais požiūriais, N. Gaubienė išskyrė tris modelius, kaip gali būti vertinami darbo santykiai su valstybe⁹⁴.

Pirmuoju modeliu aiškinama, kad darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis*. Šis principas yra įtvirtintas 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(1) dalyje. Joje yra numatoma, kad jeigu valstybės nesusitaria kitaip, valstybė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos tais atvejais, kai teismo nagrinėjimo dalykas yra susijęs su darbo sutartimi, sudaryta valstybės-darbdavio ir asmens dėl darbo, kuris yra ar bus visiškai ar iš dalies atliekamas kitos valstybės teritorijoje. 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 5 str. 1 dalyje taip pat numatyta, kad susitariančioji valstybė negali reikalauti imuniteto nuo kitos susitariančiosios valstybės teismo jurisdikcijos, jeigu ginčas kilo iš darbo sutarties tarp valstybės ir asmens, kai darbas turi būti atliktas teismo vietos valstybėje⁹⁵.

Teismų praktikoje taip kyla klausimas dėl darbo sutarčių priskyrimo *acta jure gestionis*. Austrijos Aukščiausias teismas atsisakė suteikti valstybės imuniteto apsaugą užsienio valstybei byloje. Šioje byloje darbuotojas, dirbęs ambasadoje fotografu, kėlė su darbo sutartimi susijusius reikalavimus. Teismas šioje byloje pasisakė, kad valstybė naudojami jurisdikciniu valstybės imunitetu tik tuose santykiuose, kuriuose ji įgyvendina savo suverenias valdžios funkcijas. Teismas pridūrė, kad darbo santykiai yra susiję su privatiniais teisiniais santykiais⁹⁶. Belgijos teismas taip pat pritaikė riboto valstybės imuniteto doktriną bylose, kuriose su darbo santykiais susijusiais reikalavimais kreipėsi ambasados vairuotojas⁹⁷. *Cudak v. Lietuva* byloje teismas pasisakė, kad valstybė atsakovė galėtų teisme remtis pareiškėjo, kaip valstybės tarnautojo, statusu. Teismas pridūrė, kad būtent dėl to nesuteikiant jam ar jai 6 str. įtvirtintos teisės kreiptis į teismą, turi būti įvykdytos dvi sąlygos. Pirmą sąlyga yra ta, kad valstybė pagal savo vidaus teisę turi aiškiai

⁹³ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.141.

⁹⁴ *Ibid*, p. 141-148.

⁹⁵ *Ibid*, p. 142-144.

⁹⁶ Austrijos Aukščiausias Teismas. 1989 m. birželio 14 d. sprendimas French Consular Employee (individual) v. France (State) byloje, 9 ObA170/1989, 31 ZfRV gl, p. 300.

⁹⁷ Belgijos darbo ginčų teismas. 1983 m. balandžio 25 d. Rousseau contre Republique de Haute Volta, 25 April 1983, Jurnal des Tribunaux du Travail (JTT) 1984, p. 276.

nesuteikti teisės kreiptis į teismą nagrinėjamai pareigybei ar tam tikros kategorijos personalui. Antra sąlyga - toks nesuteikimas turi būti pateisinamas objektyviais valstybės interesų pagrindais. Teismas vertino pareiškėjos atliekamas darbo Lenkijos ambasadoje funkcijas - aptarnauti konsulato telefonus, registruoti tarptautinius pokalbius, rašyti mašinėle lenkiškai ir lietuviškai ir kitas panašias funkcijas, todėl šioje byloje buvo nuspręsta, kad tokie veiksmai negali būti vertinami kaip „objektyvūs valstybės interesų pagrindais“. Teismas pridūrė, kad nacionalinis teismas nepagrįstai pritaikė valstybės imunitetą, todėl buvo nutraukta byla⁹⁸.

Antrasis modelis aiškina, kad darbas diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose visada yra laikomas valstybės suverenių galių įgyvendinimu, t. y. *acta jure imperii*. Šis modelis iš esmės buvo išgrynintas teismų praktikoje, bei įtvirtintas 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 16(1)(a) punkte. Šis punktas numato, kad diplomatinių atstovybių ar konsulinių įstaigų veikla yra suverenių užsienio valstybės galių įgyvendinimas, todėl teismo valstybė neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčus, susijusius su diplomatinės ar konsulinės atstovybės veikla. Pati diplomatinė atstovybė ar konsulinė įstaiga nėra savarankiškas subjektas, todėl yra užsienio valstybėje ar prie tarptautinės organizacijos (kelių tarptautinių organizacijų) nuolat veikianti institucija oficialiems tarpvalstybiniais santykiams ar oficialiems santykiams su tarptautine organizacija palaikyti, įgyvendinti valstybės užsienio politikos uždavinius ir ginti užsienio valstybės, jos piliečių, įmonių bei kitų juridinių asmenų teises ir teisėtus interesus. Imuniteto apsauga suteikiama ne minėtoms institucijoms, bet užsienio valstybei, veikiančiai per minėtas institucijas. Todėl, vadovaujantis šiuo modeliu, užsienio valstybėms valstybės imunitetas negali būti ribojamas nuo užsienio teismų jurisdikcijos, nepriklausomai nuo susiklosčiusių teisinių santykių prigimties⁹⁹. Šis modelis dažnai vadinamas JK modeliu, kadangi ne tik kad įtvirtintas nacionaliniame valstybės imunitetą reglamentuojančiame akte, bet ir teismų praktika atsakingai laikosi šio modelio.

Trečiuoju modeliu darbo santykių skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių. Šių aplinkybių analizė leidžia išgryninti bendras tendencijas ir nustatyti kriterijus, kuriais vadovaujantis nacionaliniai teismai yra linkę suteikti valstybės imunitetą užsienio valstybėms, kai ginčas yra kilęs iš darbo sutarties. Šio modelio esmė yra tai, kad darbo sutarties, kaip sandorio, sudarymo faktas yra

⁹⁸ EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje Cudak v. Lietuva.

⁹⁹ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.145-147.

nepakankamas taikyti išimtį iš valstybės imuniteto. Todėl šios išimties taikymui esminę reikšmę turi sandorio sudarymo tikslas bei turi būti įvertinamos kitos bylai reikšmingos aplinkybės¹⁰⁰.

Taigi, teisės teorijoje yra skiriami trys darbo santykių išimties taikymo modeliai. Pirmasis modelis aiškina, kad darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis*. Antrasis modelis aiškina, kad darbas diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose visada yra laikomas valstybės suverenių galių įgyvendinimu, t. y. *acta jure imperii*. Trečiuoju modeliu darbo santykių skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių.

3.3.2. Kriterijai, padedantys nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčiuose

Nacionalinių teismų praktikos pagalba buvo suformuoti bendri kriterijai, padedantys nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčiuose. 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto šie bendri kriterijai buvo kodifikuoti. Šios konvencijos 11(2) dalis išskiria šešis specialius atvejus, kada valstybės imuniteto išimtis netaikoma su darbo sutartimi susijusiems santykiams - darbuotojo statusą, darbuotojo atliekamo darbo pobūdį, ieškinio dalyko pobūdį ir teismo vietos ir darbo vietos valstybių teritorinis ryšys¹⁰¹.

Pirmasis kriterijus aiškina, kad teismas vertintų darbuotojo atliekamas funkcijas diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos struktūroje yra darbuotojo atliekamo darbo pobūdžio ir darbuotojo statuso kriterijus. Tai reiškia, kad teismas ne tik analizuoja darbuotojo poziciją subordinacijos prasme bei atliekamų funkcijų svarbą, bet ir darbuotojo atliekamo darbo pobūdį¹⁰². Kitas savarankiškas kriterijus yra ieškinio dalyko pobūdį. Jis yra skirtas sukonkretinti atvejus, kada ieškinio reikalavimai valstybei garantuoja imunitetą net ir su darbo santykiais susijusiose bylose. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2)(c) punkte numatyta, valstybė-darbdavys naudojasi jurisdikcinio valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai teismo nagrinėjimo dalykas yra asmens

¹⁰⁰ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017., 147-148.

¹⁰¹ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. State Practice Regarding State Immunities. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 73.

¹⁰² GLOOR, W. Employer States and Sovereign Immunity: Cases and Materials. The Geneva labour Court practice, in: Wybo P. Heere (ed.), International law and The Hague's 750th anniversary, 1999, p. 117-125, p. 125

įdarbinimas, darbo santykių pratęsimas ar grąžinimas į darbą. Šis punktas reiškia, kad darbo santykių išimtis užtikrina valstybės imuniteto apsaugos netaikymą tik tais atvejais, kai ginčas yra kilęs iš kitokių nei šiame punkte numatytų su darbo sutartimi susijusių santykių¹⁰³.

Teismų praktikoje galima aptikti ir konvencijose bei nacionaliniuose teisės aktuose neapartų kriterijų, kuriais remiantis teismai suteikia valstybės imuniteto apsaugą su darbo santykiais susijusiuose ginčiuose. Štai *Yonis v. Jordania* byloje teismas nustatė kriterijų, kad ilgai trunkantys darbo sutarties santykiai tarp darbuotojo ir ambasados taip pat gali nulemti valstybės imuniteto taikymą. Teismas šioje byloje pasisakė, kad Italijos teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčą šioje byloje, kadangi šioje byloje vairuotoju ilgą laiką išdirbęs darbuotojas buvo pripažintas integravęsis į ambasados darbinę veiklą¹⁰⁴. *Luna* byloje ilgai besitęsiantys darbo santykiai buvo pagrindas pritaikyti valstybės imuniteto apsaugą. Šioje byloje Italijos kasacinis teismas pripažino, kad Rumunijos komercinėje agentūroje 18 m. dirbusį darbuotoją ir agentūrą siejo ilgalaikiai darbo santykiai¹⁰⁵. Dar vienas plačiausią taikymo sritį apimantis kriterijus, kurio nevengia nacionaliniai teismai pritaikydami valstybės imuniteto apsaugą, yra įvardijamas kaip draudimas trukdyti diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos veiklai. Šis kriterijus iš esmės neriboja teismo apsisprendimo dėl valstybės imuniteto pritaikymo, kadangi bet kokia su darbo santykiais susijusi veikla yra skirta užtikrinti diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos veiklą¹⁰⁶.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Italijos (Romos) žemesnės instancijos teismas. 1991 m. spalio 17 d. sprendimas *Younis (natural person) v. Jordania* byloje, *Rivista giuridica del lavoro*, 1992, II, p. 785

¹⁰⁶ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017., 149-151.

3.4. Nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimtis

Anksčiau aptartos išimtis buvo kildinamos iš sutartinių santykių. Šių išimčių taikymui esminės reikšmės turėjo valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* bei komercinės valstybės imuniteto išimties suformuota „privataus asmens taisyklė“, reiškianti valstybės imuniteto netaikymą tais atvejais, kai valstybės sutartiniuose privatinuose santykiuose dalyvauja tokiais pačiais pagrindais kaip ir bet kuris kitas subjektas. Todėl toliau aptariama valstybės imuniteto išimtis bus iš esmės kitokia, kylanti iš nesutartinių civilinių santykių – delikto¹⁰⁷.

Po Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau - TTT) sprendimo *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, kur TTT aiškiai ir nedviprasmiškai pasisakė, kad „išlieka galioti bendra tarptautinės paprotinės teisės taisyklė, jog valstybei turi būti suteikiama valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai užsienio valstybės karinės pajėgos sukelia žalą neteisėtai veiksmis (deliktu), kurie buvo atlikti teismo valstybės teritorijoje“¹⁰⁸. Šioje byloje taip pat buvo diskutuojama, ar toliau gali egzistuoti deliktų išimtis iš valstybės imuniteto, todėl prieš pradėdant analizuoti deliktų išimties taikymą, svarbu įvertinti TTT sprendimo *Jurisdikcinių imunitetų* byloje įtaką deliktų išimties taikymo apimčiai. TTT pridūrė, kad Italijos teismas pažeidė valstybės imuniteto teisės reikalavimus, nes nepritaikė Vokietijos prašomos valstybės imuniteto apsaugos. TTT taip pat pridūrė, kad Italijos teismas pripažino savo jurisdikciją nagrinėti ginčą. Tokią išvadą teismas padarė po to, kai išanalizavo tarptautinės paprotinės teisės šaltinius valstybės imuniteto taikymo prasme ir pripažino, kad yra pernelyg mažai tarptautinės praktikos, kad būtų galima teigti, jog susiformavo paprotys atsisakyti taikyti valstybės imunitetą tokio pobūdžio bylose. Iš esmės, TTT vertindamas faktines bylos aplinkybes bei juridinį pagrindimą, akcentavo, kad deliktų išimtis pirmiausiai buvo nustatyta kaip priemonė užtikrinti valstybės jurisdikciją tais atvejais, kai žalą sukelia užsienio valstybės pareigūnai valdydami transporto priemones bei kitais veiksmais, atliekamais kaip *acta jure gestionis*.¹⁰⁹ Anot Neringos Gaubienės, TTT sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje suformavo dvi aiškias sąlygas, kad valstybės imunitetas privalo būti užtikrinamas užsienio valstybei. Pirmoji sąlyga yra ta, kai žala buvo

¹⁰⁷ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017., p.160.

¹⁰⁸ TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje (Vokietija v. Italija).

¹⁰⁹ Ibid.

sukelta užsienio valstybės karinių pajėgų veiksmais, ir antra – kai žalą sukėlę veiksmai buvo atliekami karinio konflikto metu. Šių abiejų sąlygų buvimas lemia užsienio valstybės teismo jurisdikcijos ribojimą, nors minėti veiksmai ir buvo atliekami teismo valstybės teritorijoje. Todėl autorė daro išvadą, kad TTT sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje neturi įtakos 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto numatytos deliktų išimties taikymui, kai žalą turtui ar asmeniui sukelia taikos metu kiti valstybės pareigūnai.¹¹⁰

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 straipsnio 4 dalis numato, kad deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais.¹¹¹ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 12 str. numato, valstybė negali remtis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos tais atvejais, kai reikalaujama piniginės kompensacijos už valstybės veiksmais ar neveikimu sukeltą žalą sužalojant asmenį ar atimant jam gyvybę, taip pat kompensuoti sukeltą žalą materialiam turtui, jeigu neteisėti veiksmai ar dalis veiksmų buvo atlikti teismo valstybės teritorijoje ir jeigu veiksmų iniciatorius tuo metu buvo tos valstybės teritorijoje¹¹². Iš esmės tokia pati formuluotė yra numatyta ir 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 11 str. Minėti konvencijų straipsniai numato būtinas deliktų išimties taikymo sąlygas: pirmoji sąlyga yra žalos atsiradimas, kuris gali pasireikšti kaip turto sugadinimas ar praradimas, asmens sveikatos sutrikdymas ar net gyvybės atėmimas. Antra sąlyga yra susijusi su objektu, kuriam padaroma žala, t. y. žala turi būti padaroma asmeniui arba turtui, o trečioji sąlyga nurodo reikalavimą nustatyti teritorinį ryšį su teismo valstybe, todėl deliktų išimties taikymo atveju valstybės veiksmai ar neveikimas turi būti atliekami teismo valstybės teritorijoje. Ir ketvirta sąlyga yra susijusi su asmeniu, kuris tiesiogiai sukelia žalą ir jo buvimas teismo teritorijoje būtent tuo metu, kai buvo atliekami veiksmai, sukėlę žalą. Visų šių aplinkybių egzistavimas suteikia teismui teisę taikyti valstybės imuniteto išimtį¹¹³.

2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto nesiskiriantis

¹¹⁰ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017., p.165

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios, 2002 Nr. IX-743.

¹¹² GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017., p.170

¹¹³ Ibid, p. 170-171

reglamentavimas numatytas ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akte. Šio dokumento 5 str. yra skirtas apibrėžti deliktų išimtį. Šiame straipsnyje numatyta, kad valstybė nesinaudoja valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai miršta ar sužalojamas asmuo ir kai atsiranda žala, prarandamas materialus turtas. Kad atsirastų deliktinė atsakomybė, tokie veiksmai turi įvykti Jungtinės Karalystės teritorijoje¹¹⁴ .

N.Gaubienė šiuo atveju taip pat atskiria kriterijus, kurie lemia deliktinės išimties taikymą. Anot autorės tai - apdraudžiamos rizikos ir valstybės diskrecijos kriterijai¹¹⁵. Nagrinėjant apdraudžiamosios rizikos kriterijų reiktų pabrėžti, kad 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras apibrėžia šį kriterijų. Komentare aiškinama, jog kriterijų, kurį turėtų atitikti turtas, kad padarius jam žalą, civiliniame procese dėl žalos atlyginimo užsienio valstybės atžvilgiu būtų atsisakoma taikyti valstybės imuniteto apsaugą. Komentare priduriama, kad toks turtas turi būti toks, kad jis galėtų tapti draudimo santykių objektu¹¹⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau - LAT) pažymėjo, kad „draudimo funkcija yra kompensuoti draudėjo patirtą žalą, konstatavus, kad ji padaryta draudimo objektui“¹¹⁷ .

Kitą kriterijų N.Gaubienė įvardija „valstybės diskrecijos“ kriterijų. Iš esmės, šis kriterijus yra ne kas kita kaip dar kartą įtvirtinta valstybės imuniteto taikymo taisyklė, reiškianti, kad valstybės imunitetas suteikiamas tais atvejais, kai valstybės veiksmai priskiriami *acta jure imperii*. Tik šiuo atveju valstybės imunitetas suteikiamas nuo užsienio teismo jurisdikcijos, kuriame yra pareikštas ieškinys dėl valstybės neteisėtais veiksmai sukeltos žalos atlyginimo, t. y. tokie veiksmai prilyginami *acta jure imperii*¹¹⁸.

¹¹⁴ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.171

¹¹⁵ *Ibid*, p.173.

¹¹⁶ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 183.

¹¹⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje I. J. v. UADB „Baltikums draudimas“, bylos Nr. 3K-3-516/2006, kat. 73.2.5.5 (S).

¹¹⁸ GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p.176.

IŠVADOS

1. Valstybės imuniteto doktrina galima skirstyti į du atskirus valstybės imuniteto periodus – absoliutizmo laikotarpio bei su XX a. pradžia siejamo periodo. Absoliutizmo laikotarpiu buvo taikoma valstybės imuniteto samprata, kuri reiškė, kad privatūs arba juridiniai asmenys negali pateikti ieškinio užsienio valstybei, arba jos institucijoms, o XX a. pradžioje pradėta taikyti riboto, arba teisės teorijoje minima kaip suverenaus imuniteto samprata.

2. Valstybės imuniteto atsisakymo samprata iš esmės suprantama yra ir per atsisakymo būdus. Todėl valstybės imuniteto atsisakymo būdai yra skirstomi dvi kategorijas - aiškus arba tiesiogiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas bei numanomas valstybės imuniteto atsisakymas.

3. Aiškus arba tiesiogiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas reiškia, kad toks valstybės imuniteto veiksmas, kuriuo ji atsisako valstybės imuniteto teisės turi būti aiškiai suformuotas ir nekelti jokių abejonių užsienio valstybės teismui.

4. Numanomo valstybės imuniteto atsisakymo atveju taip pat nėra aiškios definicijos bei reglamentuoto numanomo valstybės imuniteto atsisakymo bei kokiais kriterijais vadovaujantis teismas turėtų vertinti, ar pakanka įrodymų nustatyti valstybės valiai atsisakyti imuniteto.

5. Komercinės išimties taikymo prielaida yra valstybės veiksmų, kvalifikuojamų kaip valstybės veiksmų komercinės ar privatinės teisės reguliuojamoje srityje atlikimas. Plačiąją prasme komercinės teisės išimties prielaida taip pat reiškia kaip priešinga viešajai teisei, o siaurąją prasme tai reiškia, kad ji yra taikoma komercinės arba privatinės teisės reguliuojamose srityje ir yra atskirta nuo tokių reguliuojamų sričių kaip darbo santykiai arba deliktiniai pažeidimai.

6. Darbo santykių išimtis yra pati sudėtingiausia valstybės imuniteto taikymo sritis, kadangi apima daugybę probleminių tarptautinio civilinio proceso normų, kurios turi būti taikomos kartu su esminėmis nacionalinės darbo teisės normomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminiai teisės aktai:

1. LR civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
2. LR civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
3. LR civilinio proceso kodeksas. Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19–139. Neteko galios nuo 2003 m. sausio 1 d.
4. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: < http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>
5. 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.
6. 1972 m. Valstybės imuniteto konvencija [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. 2019 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/ce-csi/trt_ce_csi.pdf>.

NEĮSIGALIOJUSI.

7. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://legal.un.org/ola/>>.

NEĮSIGALIOJUSI.

Kiti nenorminio pobūdžio dokumentai:

1. Instituto de Droit International rezoliucija. Contemporary Problems Concerning the Immunity of States in Relation to Questions of Jurisdiction and Enforcement, 1991 m.

II. Specialioji literatūra ir kitos publikacijos:

Knygos:

1. BANKAS, E. K. The State Immunity Controversy in International Law. Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts. Berlin: Springer, 2005.

2. FOX, H.; WEBB, Ph. The Law of State Immunity. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
3. YANG, X. State Immunity in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
4. LAUŽIKAS, E. , MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso teisė. I tomas: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005.
5. MIKELĖNAS, V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001
6. VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2006.
7. HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. State Practice Regarding State Immunities. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006.
8. O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras. Oxford: Oxford University Press, 2013.
9. VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2006.
10. AUST A., Handbook of International law, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 152.
11. AKEHURST M. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eurogrimas, 2000, p.168-169.

Disertacijos:

1. ZALESKIS, J. Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.
2. GAUBIENĖ N. Valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.

Straipsniai:

1. BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. Jurisprudencija, 2004, t. 58(50); p. 138–145.
2. BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. Jurisprudencija, 2005, t. 78(70);

3. TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. Teisė, 2013, t. 87,
4. GLOOR, W. Employer States and Sovereign Immunity: Cases and Materials. The Geneva labour Court practice, in: Wybo P. Heere (ed.), International law and The Hague's 750th anniversary, 1999, p. 117-125, p.
5. NOWOSIELSKI, R. State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>

III. Teismų praktika:

1. TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija).
2. EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje Cudak v. Lietuva (peticijos Nr. 15869/02).
3. JAV Aukščiausiasis Teismas. 1812 m. vasario 24 d. sprendimas The Schooner Exchange v. Mc. Faddon byloje, [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/>>
4. JK Lordų Rūmai. 1983 m. liepos 16 d. sprendimas I Congreso del Partido byloje [1983] 1 AC 244, 64 ILR 307
5. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas Empire of Iran byloje;
6. LAT Civilinių bylų skyrius. 1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. JAV ambasada Nr. 3K-1/1998. Teismų praktika. 1998,
7. LAT Civilinių bylų skyrius. 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada Nr. 3K-3- 142/2007.
8. Italijos (Romos) žemesnės instancijos teismas. 1991 m. spalio 17 d. sprendimas Younis (natural person) v. Jordania byloje, Rivista giuridica del lavoro, 1992, II, p. 785
9. Belgijos darbo ginčų teismas. 1983 m. balandžio 25 d. Rousseau contre Republique de Haute Volta, 25 April 1983, Jurnal des Tribunaux du Travail (JTT) 1984, p. 276.
10. JAV Apeliacinis teismas. 1985 m. gegužės 1 d. sprendimas Frolova v. USSR byloje No. 83- 1451[interaktyvus; žiūrėta 2019 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per

interneta: <<https://openjurist.org/761/f2d/370/frolova-v-union-of-soviet-socialist-republics>>

11. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje I. J. v. UADB „Baltikums draudimas“, bylos Nr. 3K-3-516/2006, kat. 73.2.5.5 (S).

12. Belgijos teismo sprendimas byloje West v. Captain, Belgium (1920) 1 AD 152

13. Austrijos Aukščiausiasis Teismas. 1989 m. birželio 14 d. sprendimas French Consular Employee (individual) v. France (State) byloje, 9 ObA170/1989, 31 ZfRV gl, p. 300.

SANTRAUKA

Iki XX a. antros pusės dauguma pasaulio valstybių taikė absoliutaus valstybės imuniteto doktriną. Tačiau besikeičiant pasaulinei prekybai buvo pradėta taikyti riboto imuniteto doktrina. Remiantis šia doktrina, valstybė privatiniuose teisiniuose santykiuose dalyvauja lygiais pagrindais su kitais asmenimis ir imunitetu nesinaudoja. Tiesa, toks perėjimas neįvyko staiga, o buvo pradėtas formuoti atskirų valstybių teismų praktikai. Todėl 1972 m. buvo pasirašyta Bazelio Konvencija dėl valstybės imuniteto, o 2004 metais Jungtinių Tautų Organizacija kodifikavo tam tikras valstybės ir jos turto imuniteto Jungtinių Tautų Konvencijoje dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų. Deja, pastaroji nėra įsigaliojusi, todėl valstybės imunitetas vis dar tarptautinio papročio institutas. Lietuvos Respublikos 1964 m. redakcijos civilinio proceso kodeksas taip pat buvo įtvirtinęs absoliutaus valstybės imuniteto doktriną. Ši teisės norma yra TSRS laikų palikimas, nebeatitkęs pasikeitusių visuomeninių santykių ir pasikeitusios politinės ir ekonominės nepriklausomos Lietuvos santvarkos. Todėl jau 1998 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį civilinėje byloje V. Stukonis prieš JAV ambasadą, kurioje įtvirtino riboto valstybės imuniteto principą.

Valstybės imuniteto atveju taip pat svarbus išimčių atvejai, kadangi nėra visuotinai privalomo valstybės imuniteto išimčių sąrašo. Todėl darbe analizuojami egzistuoja ne tik komercinės, bet ir darbo santykių bei deliktų išimtys. Taikant valstybės imuniteto išimtis, nacionaliniams teismams, neišskiriant ir Lietuvos, trūksta išsamiose teisiniuose argumentuose atsispindinčios plėtojamos teismų praktikos. Retos išimtys, kaip antai JK ir JAV, kurios priėmė nacionalinius valstybės imunitetą reglamentuojančius aktus, todėl tai tik dar kartą patvirtina nenuoseklų valstybės imuniteto reglamentavimo procesą.

SUMMARY

The majority of the countries applied the doctrine of absolute state immunity till the second half of the XX-th century, however, as the world trade has changed, a new doctrine of a restricted immunity has become relevant. The latter imposes that the state participates on equal basis with other persons and does not use its immunity in private legal relations. To be true, this overturn has not happened suddenly, but as a result of court practise in the separate countries. As a result of that, the European Convention on State Immunity was signed in Basel in 1972, and the United Nations codified appropriate countries and their property, and immunities in the Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property in 2004. It's a pity, but the latter has not been in effect yet, so a state immunity has not exceeded the international custom institute. The Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania 1964 established the absolute state immunity doctrine, as well. This norm is the Soviet Lithuania's heritage that has not met the changing social relations, political and economic structure of independent Lithuania. So the Supreme Court of the Republic of Lithuania in its 1998 year case *V. Stukonis vs. USA Embassy* established a restricted immunity doctrine.

As there is no official common list of the exceptions from the state immunity, the particular exceptions are important. That is why the Thesis analyzes not only the commercial, but also exceptions in the labor law and delicts. The national courts, including Lithuanian ones, lack developing court practise, reflected by detailed legal reasoning in applying the exceptions from the state immunity. The rare examples, as the UK and the US, have passed the national legal acts, regulating the state immunity thus repeatedly proving the inconsecutive process of the state immunity regulation.